

Institucija Ombudsmana

Stalni Program o Pravima Deteta

17 jun 2025.god.

1. SADRŽAJ

UVOD.....	3
DEO 2: ŠTA JE DETE I KOJA SU NJEGOVA PRAVA PREMA KPD-a?.....	11
DEO 3.1: STUDIJA SLUČAJA TELESNOG KAŽNJAVANJA NA KOSOVU.....	24
DEO 3.2: STUDIJA SLUČAJA ZABRANJENOG FIZIČKOG RADA ZA DECU NA KOSOVU	29
DEO 4: KAKO SU ZAŠTIĆENA PRAVA DECE KOSOVA NA REGIONALNOM I NACIONALNOM NIVOU?	30
DEO 5: ŠTA JE INSTITUCIJA OMBUDSMANA KOSOVA?	36
DEO 6: KAKO DA PRIJAVIM KRŠENJE MOJIH PRAVA ?	39
ZAKLJUČAK.....	44
DODACI.....	44
Dodatak A: Obrazac za samorefleksiju	44
Dodatak B: Kartice KPD za malu decu	47
Dodatak C: Kartice KPD za malo veću decu	47

UVOD

Ovaj program ima za cilj podizanje svesti dece o njihovim pravima i o ulozi Institucije Ombudsmana (IO) u zaštiti tih prava u skladu s Ustavom, Konvencijom o pravima deteta (KPD) i važećim zakonodavstvom na Kosovu.

Ovaj dokument služi kao vodič za prezentatore i namenjen je osoblju IO-a za održavanje obuka o pravima dece deci u školama širom Kosova. Cilj ovog programa je da pruži deci uvodni pregled o njihovih pravima, o zaštiti koja im je pružena prema Konvenciji o pravima deteta, njihovim pravima prema regionalnom i nacionalnom zakonodavstvu i kako da postupaju ukoliko im se ta prava prekrše. Ovaj cilj također uključuje podizanje svesti dece o ulozi IO-a u zaštiti njihovih prava.

Program ispunjava viziju Parlamenta Republike Kosova, utvrđenu u članu 18.1.3 Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, koji kaže: „ [...] 1.3. **da izradi i usvaja posebne procedure za prijem i tretiranje žalbi od dece, kao i stvaranje specijalizovane ekipe za prava deteta i stalnog programa tako da deca postanu svesni svojih prava i uloga institucije Ombudsmana, za njihovu zaštitu;**”¹

Program za prezentatore je kreiran kao resurs znanja za osoblje IO-a za održavanje dvosatne obuke deci u školama širom Kosova. Program je praćen s dvije PowerPoint prezentacije, koje su kreirane istovremeno i u vezi s ovim Vodičem, a napisane su jezikom koji je primeren uzrastu dece. Jedna PowerPoint prezentacija je namenjena deci uzrasta od 8 do 11 godina, a druga je namenjena starijoj deci uzrasta od 12 do 18 godina.

Štaviše, ovaj program sadrži nekoliko izvora u obliku priloga:

- **Aneks A:** Obrazac za samorefleksiju za decu koji se treba popuniti na početku i kraju obuke
- **Aneks B:** Kartice KPD-a za decu (uzrasta 8 – 11).
- **Aneks C:** Kartice KPD-a za decu (uzrasta 12 – 18).

Ovaj dokument je projektovan kao sveobuhvatan uvod u temu i stoga se ne treba smatrati potpunim pregledom oblasti. On je namenjen deci sa minimalnim znanjem o pravima deteta. Ako deca imaju sveobuhvatnija pitanja o pokrenutim temama, njih treba ohrabriti da iste eksplorišu u školi ili samostalno. Deci se također mogu pružiti i drugi prateći informativni izvori, uključujući:

- [webstranicu Institucije Ombudsmana Kosova](#)
- [webstranicu UNICEF-a Kosova](#)
- [web stranicu Kancelarije Visokog Komesara Ujedinjenih nacija \(UN\) za Ljudska prava pri UNCRC-u](#)

Prilikom planiranja održavanja obuke, vredi se uzimati u obzir nekoliko logističkih pitanja.

Nadamo se da će ova lista mogućih logističkih pitanja pružiti jasne odgovore:

¹ Dodatak naglasak.

- **Uzrast:**

Ova obuka je kreirana za decu uzrasta od 8 do 18 godina koja aktuelno pohađaju školu. Međutim, prepoznamo da deca u različitim razvojnim fazama i poreklima mogu se obuhvatiti u gradivu na različite načine. Stoga bi prezentatori trebali da nastoje da, gde je to moguće, pokušaju da prilagode način izlaganja gradiva deci s kojom rade i da koriste jezik i primere primerene njihovom uzrastu. PowerPoint prezentacije za dve različite starosne grupe obezbeđene su kako bi se olakšao ovaj zadatak.

- **Pauza:** Deci će možda biti potrebna kratka pauza od 5 minuta za odmor i korišćenje toaleta između treninga. Molimo vas da odvojite vreme za to.
- **Prijateljski jezik za decu prilagođen i uzrastu:** Molimo Vas da se pobrinite da jezik koji se koristi tokom obuke bude prilagođen uzrastu deteta i da su dati primeri prikladni za njih! Izbegavajte korišćenje složenog vokabulara, žargona i skraćenica, kada je to moguće!
- **Potrebna oprema:** Za uspešno održavanje ove obuke, prezentatorima će biti potrebne: plastificirane verzije Kartice KPD-a (vidi Aneксе C i D) ili mali listići, jedan list papira za umne mape veličine A1 za svako petero dece (prilagodite prema veličini vašeg razreda), jedna kopija obrasca za samorefleksiju za svako uključeno dete, razne olovke i bojice. Ako je dostupan projektor, korisno je prikazati i prateće PowerPoint prezentacije pomoću projektoru i laptopa/računara (međutim, ova obuka se može održati i bez PowerPointa ako nema dostupne opreme).
- **Veličina grupe:** Ova obuka je namenjena deci u učionici, s najviše 35 dece mešanog spola. Međutim, ukoliko škole imaju samo veće grupe, ova obuka bi i dalje trebala da postane praktična, ali može da traje malo duže od predviđenog vremena.
- **Uključivanje dece sa ograničenim sposobnostima:** Svu decu treba pozvati da učestvuju u ovoj obuci, bez obzira na to da li se identifikuju kao deca sa ograničenim sposobnostima. Kako bi se to olakšalo, prezentatori treba da kontaktiraju nastavnike pre obuke kako bi razgovarali o razumnim prilagođavanjima koje će pomoći u uključivanju dece sa ograničenim sposobnostima.
- **Jezici:** Ova obuka je održana na albanskom i srpskom jeziku.
- **Učešće školskog osoblja:** Bilo bi korisno na početku utvrditi da li bi nastavnici, administratori i ostalo školsko osoblje mogli da podrže ovu specifičnu obuku i koja bi bila njihova uloga. Radi zaštite dece, preporučuje se da još jedna odrasla osoba prati prezentatora. Međutim, gde je to moguće, ta osoba ne bi trebala da bude nastavnik. Umesto toga, predložili bismo da ta dodatna osoba bude član osoblja IO-a. Može se tražiti takođe dodatno osoblje da pomogne u logistici (npr. postavljanje projektoru i prezentacije) ili da podržava decu s dodatnim potrebama u učionici. Međutim, vredi uzeti u obzir da će deca verovatno biti opuštenija i da će u potpunosti učestvovati bez prisustva nastavnika. Kao kompromis u vezi s ovim, predlaže se da nastavnik bude prisutan u prostoriji, ali da ne učestvuje direktno u obuci.

- **PowerPoint:** Uz ovaj Vodič za prezentatore idu i dve PowerPoint prezentacije koje sadrže ove informacije u formatu "prilagođeno deci". Ovaj Vodič je kreiran kao resurs za podršku odraslim prezentatorima i ne bi se trebao da se deli direktno s decom, jer ih može preopteretiti. Naprotiv ukoliko deca imaju pitanja o PowerPointu ili žele detaljnije da istražuju temu, ovaj Vodič se može koristiti kao resurs. Jedna od PowerPoint prezentacija je namenjena deci uzrasta 8-11 godina, a druga je namenjena deci uzrasta 12-18 godina.
- **Zaštita:** Uverite se da ste upoznati sa procedurama IO-a i škola za prijavljivanje bilo kakvih zabrinutosti u vezi sa dobrobiti dece koje se pojave tokom obuke. Vi treba da budete spremni i da razumete sledeće korake ako dete odluči da vam otkrije kršenje svojih prava, uključujući i radnje koje trebate da preduzimate ukoliko je dete u neposrednoj opasnosti od štete. Molimo vas da se konsultujete sa školom u vezi sa procedurama adresiranja zabrinutosti dece.
- **Označavanje:** Ovaj vodič je osmišljen s jasnim „delima“ kako bi se omogućila fleksibilnost u zavisnosti od postojećih znanja koje imaju deca. Svaki odeljak ima jasne „oznake“ za različite aktivnosti:

Ikona dela slagalice u crvenoj kutiji označava da postoji jedna igra koja se može igrati kako bi se deca dodatno angažovala u temi i dala im energija. Decu treba ohrabriti da stanu/da se kreću tokom ovih igara, kada je to moguće.

Ikona sijalice u sivoj kutiji označava da postoji pitanje na koje trebaju odgovoriti deci ili kada oni mogu da predlože misli i ideje. Ovo omogućava deci i mladima da učestvuju i dele znanje, međutim, ikona također služi i kao efikasan način za prezentatore da zajedno sa učesnicima obuke iznose zajednicku suštinu teme.

Ikona olovke u žutoj kutiji označava da se od dece traži da nacrtaju mapu uma svojih ideja o određenoj temi, obično u malim grupama sa svojim vršnjacima.

Ikona kamere u zelenoj kutiji označava video koji treba prikazati deci, ukoliko postoji pristup projektoru i laptopu.

- **Trajanje:** Procenjuje se da bi ova obuka u školama mogla da traje oko dva sata, u zavisnosti od broja učesnika.

Početak

Nakon što se uverite da je sva oprema u redu, vi treba da imate u vidu postupke kao u nastavku:

1. **Pripremite scenu i predstavite se.** Na samom početku je vrlo korisno da dok pričate sa decom govorite opuštenim, ali profesionalnim tonom glasa. Idealno, deca treba da se osećaju ugodno i sposbni da postavljaju pitanja tokom obuke podizanjem ruke. Objasnite im da će u razgovoru biti niz informativnih komponenti, igara, vežbi crtanja i prilika za diskusiju o problemima i postavljanje pitanja.
2. **Informišite učesnike o svrsi obuke,** koja će deci pružiti uvodni pregled njihovih prava, zaštite koja im se pruža prema KPD-a, njihovih prava prema važećem zakonodavstvu u Republici Kosova i šta oni treba da učine, ukoliko su njihova prava prekršena. To uključuje osiguravanje da su deca svesna uloge IO-a u zaštiti njihovih prava i kako prijaviti kršenje svojih prava.
3. **Tražite od dece da popune štampane primerke Dela 1. obrasca za samorefleksiju** (vidi Dodatak A). To će omogućiti IO-u da bolje razume znanje dece o njihovim pravima i kako se menjaju iste nakon završetka obuke.

Početni ledolomac

Predlozi početnih ledolomaca sa decom navedeni su u nastavku, međutim, prezentatori treba da se osećaju slobodno da koriste ledolomce po želji, uzimajući u obzir dečje perspektive. Jedan od načina da se to uradi može biti da deca glasaju za svog omiljenog ledolomca podizanjem ruku.

1) **Dvije istine i jedna laž:** U malim grupama od oko pet članova, mladi treba da međusobno podele dve istinite činjenice o sebi i jednu izmišljenu činjenicu. Na primjer, „Moja omiljena pevačica je Dua Lipa. Moja omiljena životinja je konj. Mrzim pizzu!“ Deca zatim treba da pogode koja je činjenica lažna. Treba da učestvuju sva deca (ovo bi bolje funkcioniralo sa odraslom decom).

2) **Ispričaj mi priču:** Jedno dete treba da započne priču s 4 reči, a sledeća osoba treba da dodaje 4 reči itd. Na kraju igre, razred treba da ima zajedno kompletnu priču (ovo bi bolje funkcioniralo za mlađu decu).

3) **Sedi ako...:** Celi razred stoji u krugu i neko postavlja pitanje, ako je odgovor da, prisutni sednu (potrebno je dovoljno prostora). Na primer, neko bi mogao reći „Sedi ako nosiš crvenu odeću!“ ili „Sedni ako imaš kapu!“ (ovo bi funkcionisalo sa decom bilo kog uzrasta).

4) **Troje u našoj grupi:** Podelite mlade ljude u grupe od po tri. Svake ekipa treba da pronađe tri zajedničke stvari, a zatim se da iznese pred celim razredom deleći te tri stvari. Na primer, „Svi imamo 12 godina, svi volimo učiti matematiku, svi znamo zviždati.“ (ovo bi bolje funkcionisalo sa decom većeg uzrasta).

5) Da li biste radije?: Podelite prostoriju tako da polovina prostorije bude Odgovor 1, a druga polovina Odgovor 2. Nastavite da postavljate pitanja o tome da li bi radije, kao na primer: „Da li biste radije bili nevidljivi ili mogli leteti?“ ili: „Da li biste radije jeli samo pizzu do kraja života ili samo hamburgere?“ (ovaj ledolomac zahteva dovoljno prostora i funkcionisalo bi za decu bilo kojg uzrasta).

- Deo 1: Šta su ljudska prava?

Ljudska prava su osnovne slobode koje ima svako ljudsko biće. Svako ljudsko biće ima pravo na ista osnovna ljudska prava i slobode.

Ova prava su **inherentna i univerzalna** jer se s njima rađate bez obzira na vašu rasu, spol, religiju, kulturu ili zemlju prebivališta. Ova ljudska prava su **neotuđiva**, što znači da vam se ne mogu oduzeti.

Ljudska prava su **nedeljiva, međusobno povezana i međuzavisna**, jer unapređenje jednog prava dovodi do unapređenja drugih. Ukidanje jednog prava negativno utiče na druga prava. Niko ne može da poštuje neka prava, a ostala ne.

Ljudska prava su zagantovana zakonodavstvom o ljudskim pravima putem ugovora, običajnog međunarodnog prava i drugih izvora prava.

Ruke gore!

Da li možete da se setite nekog ljudskog prava?

Drugi primeri ljudskih prava uključuju: pravo na život, pravo na slobodu, zabranu ropstva, zabranu mučenja, pravo na nediskriminaciju, pravo na pravično suđenje, pravo na državljanstvo, pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti i pravo na obrazovanje.

Igra: Pogodi ljudsko pravo!

Svoj deci treba dati priliku da pogleda karticu KPD-a. Njima treba da se objasni da će im se ove kartice davati tokom obuke i da svaka sadrži jedno od prava koja imamo prema KPD-a.

U malim grupama od 5-10 dece, zamolite jedno dete iz svake grupe da odabere karticu. Da biste ovo olakšali, treba da počnete s malim brojem ključnih kartica kako bi deca imala predstavu o opcijama na raspolaganju. Oni ne treba da pokažu karticu ostalom delu grupe. Koristeći samo pitanja s odgovorima „da“ ili „ne“, ostala deca u grupi treba da pokušaju da pogođe o kom pravu se radi.

Na primer, ako dete drži u rukama karticu sa Članom 12 (Pravo da učestvuje i da se njegov glas čuje), deca mogu da postavljaju pitanje: Da li je to pravo koje ima veze sa školom? Da li je to pravo koje ima veze sa zdravljem?

Ako je grupi potrebna pomoć, oni mogu da traže „pomoć“ od deteta koje drži karticu. Tako bi u ovom primeru dete moglo da kaže: „Radi se o demokratiji.“ ili nešto slično.

Ova i druga prava mogu se naći u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, koju je 1948. godine proglasila Generalna skupština Ujedinjenih nacija kao zajednički standard postignuća za sve ljude i sve nacije. Ovo je bio prvi put da su Ujedinjene nacije utvrdile osnovna ljudska prava koja treba univerzalno da se zaštitite širom sveta.

Postoje različite vrste ljudskih prava.² Jedna kategorija ljudskih prava su „*Građanska i politička prava*“, koja uključuju zaštitu od diskriminacije; pravo na slobodu veroispovesti i slobodu govora. Druga kategorija prava su „*Ekonomska, socijalna i kulturna prava*“. Primeri uključuju pravo na adekvatnu hranu, stanovanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalno osiguranje. Iako se prava mogu podeliti u različite kategorije, sva ljudska prava su međusobno povezana. To znači da se jedno specifično pravo ne može uživati bez drugog prava.

Aktuelno postoji devet „osnovnih“ ugovora o ljudskim pravima.³ Svaki ugovor pokriva različito područje, uključujući:

1. Građanska i politička prava. Na primer, pravo na pravično suđenje, pravo na slobodu izražavanja.
2. Ekonomska, socijalna i kulturna prava. Na primer, pravo na obrazovanje, pravo na socijalno osiguranje, pravo na rad.
3. Mučenje i okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Na primer, ovo osigurava da vam vlada ili drugi državni akteri ne mogu nauditi dok ste u zatvoru.
4. Rasna diskriminacija. Na primer, ovo osigurava da svi u nekoj zemlji - bez obzira na rasu, boju kože, nacionalnost ili etničko porijeklo - imaju ista zakonska prava.
5. Diskriminacija na osnovu spola. Na primer, ovaj ugovor utvrđuje jasne korake koje zemlje moraju poduzeti kako bi unapredile prava žena (tj. u slučaju diskriminacije pri zapošljavanju, nasilje na osnovu spola i/ili pružanje posebne zaštite trudnicama).
6. Prava osoba sa ograničenim sposobnostima. Na primer, osobe sa ograničenim sposobnostima imaju pravo živeti u zajednici (ne u ustanovi) i država je dužna da im obezbedi im podršku i potpunu uključenost.
7. Zaštita svih osoba od prisilnog nestanka. Na primer, ovaj ugovor propisuje da niko - bez obzira na to ko je ili šta se dešava u jednoj zemlji - ne može da nestane biti prisilno.
8. Prava radnika migranata i članova njihovih porodica. Na primer, ovo definiše prava radnika migranata i njihovih porodica da ne budu prisiljeni na rad.

² Ujedinjene nacije, 'Globalna pitanja ljudskih prava', dostupno: <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights>, pristup 7 jula 2022. godine.

³ Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Ključni međunarodni instrumenti za ljudska prava i njihova tela za praćenje, dostupno: <https://www.ohchr.org/en/core-international-human-rights-instruments-and-their-monitoring-bodies>, pristup 7 jula 2022. godine.

9. Prava deteta. Na primer, pravo da bude saslušano, pravo da se uzmu u obzir najbolji interesi deteta prilikom donošenja odluka koje utiču na njihove živote.

Ko ima ljudska prava?

Ljudska prava su univerzalna i svi imaju pravo na njih. Sva ljudska prava su podjednako važna i svi ih moraju poštovati. Niko vam ih ne može oduzeti, niti ih se možete odreći, ali mogu biti ograničena u izuzetnim okolnostima.

Na primer, država može da ograniči nečije pravo na slobodu zatvaranjem ukoliko je ta osoba počinila ozbiljan zločin, ili država može da ograniči prava zbog nacionalnih sigurnosnih razloga.

Kada država ograniči ljudska prava iz razumnih razloga i prateći propisane procese, to ne predstavlja kršenje tog prava. Nacionalni i međunarodni sudovi često pomažu u odlučivanju da li ograničenja ljudskih prava predstavljaju kršenje ili ne.

Kako nas mogu zaštititi ljudska prava?

Ljudska prava vas mogu zaštititi u svakodnevnom životu od drugih ljudi, grupa i države. Na međunarodnom nivou, to može uključivati potpisivanje ugovora i konvencija od strane država.

Ruke gore!

Pitanje za odrasliju decu:

Pitanje: Da li neko zna šta je konvencija ili ugovor?

O: Ugovor ili konvencija je sporazum između različitih država.

Pitanja za mlađu decu:

Pitanje: Da li možete na trenutak da se setite situacije kada ste dali važno obećanje?

Povežite vrste obećanja iz međunarodnog prava. Objasnite da su ugovori i konvencije poput obećanja koja zemlje daju da će učiniti određene stvari, kao što je zaštita ljudskih prava.

Primeri ugovora o ljudskim pravima uključuju: Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodnu konvenciju o eliminaciji rasne diskriminacije i Konvenciju o eliminaciji diskriminacije žena. Kada države potpisuju međunarodne ugovore, one pristaju da budu njima pravno obavezane. To znači da države moraju slediti pravila utvrđena u ugovoru. Kada postoji problem s ljudskim pravima, pojedinac koji tvrdi da su mu prava prekršena može da podnese pojedinačnu žalbu nadležnom Komitetu UN-a.

Na nacionalnom nivou, ljudska prava mogu se zaštititi od strane državnih organizacija. Na primer, policijske agencije mogu da zaštite nekoga od nasilja, bolnica može da pruži zdravstvenu zaštitu, a škole mogu da pruže obrazovanje. Nacionalni sudovi također mogu igrati ulogu u osiguravanju zaštite ljudskih prava, tako što će pozivati ljude ili organizacije na odgovornost kada krše ljudska prava.

DEO 2: ŠTA JE DETE I KOJA SU NJEGOVA PRAVA PREMA KPD-A?

Šta je dete?

Međunarodno, prema Konvenciji o pravima deteta, dete je "svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina".⁴

Šta su prava dece?

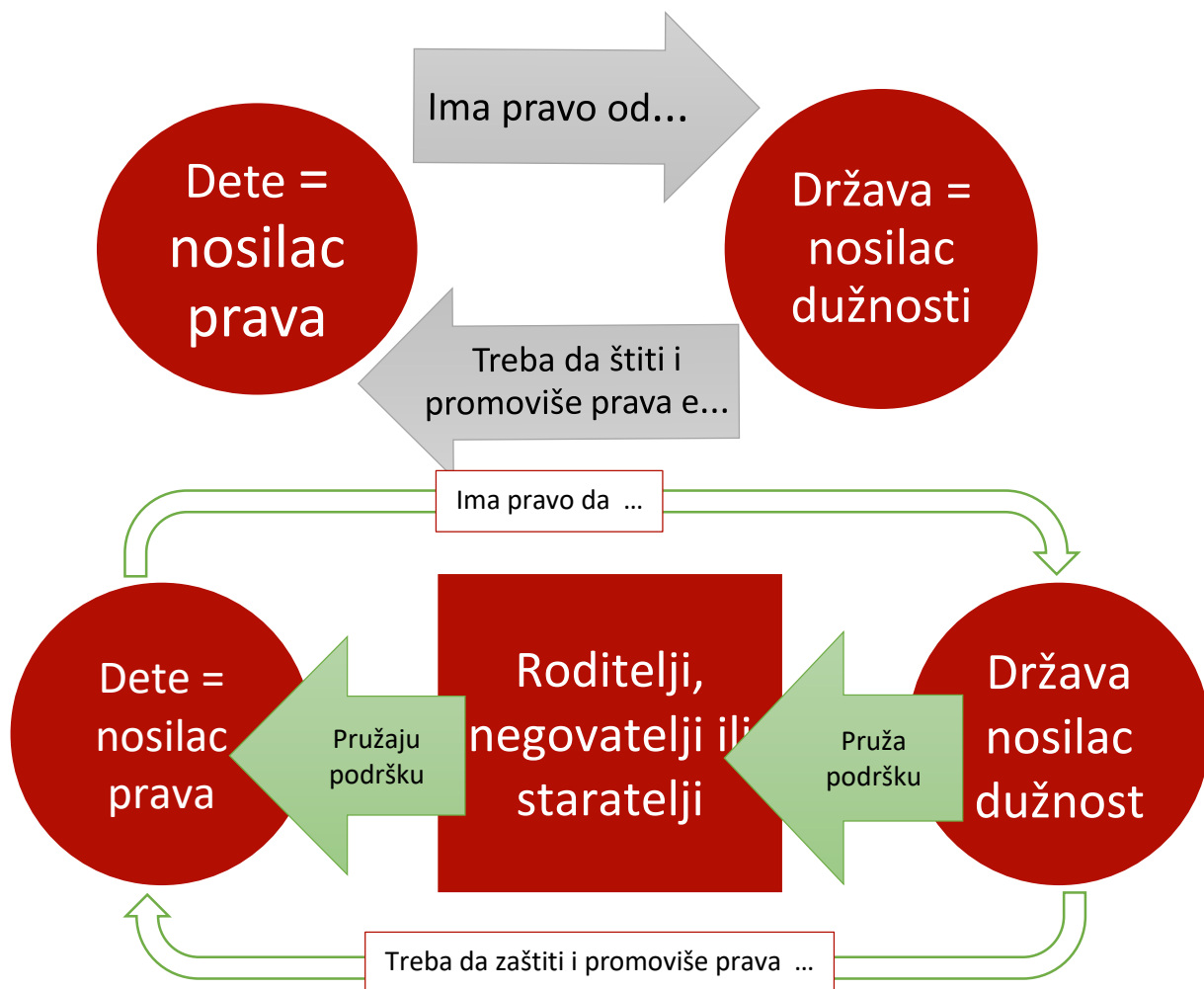
Prava dece su „slobode“ ili „standardi“ na koje sva deca imaju pravo. Prava dece su ljudska prava. Dok se ljudska prava primenjuju na sve ljude, prava dece se primenjuju samo na decu kao dodatna zaštita „pored“ osnovnih ljudskih prava.

Ova "dopunska" prava za decu su važna kako bi se osiguralo da su deca zaštićena i sposobna da učestvuju uzimajući u obzir na njihovu jedinstvenu poziciju kao ljudi koji su vođeni i podržavani od strane odraslih hraneći ih dok rastu i idu prema nezavisnosti. Deca nisu vlasništvo svojih roditelja, već su ljudska bića sa svojim pravima. Ova prava moraju biti zaštićena i ostvarena kako bi deca razvila svoj puni potencijal.

Prava deteta su univerzalna za sve osobe mlađe od 18 godina, ali isto kao šira ljudska prava, mogu biti ograničena u određenim okolnostima. Dobar primer za to je "Pravo na slobodu" - u većini zemalja, ako je osoba osuđena za ozbiljan zločin koji je počinio, njena sloboda može biti ograničena u skladu sa domaćim zakonima. Ovo nije kršenje prava, sve dok sledi prava poznata kao "redovan proces", što znači da osoba ima pravično suđenje i da je sudovi i širi sistem krivičnog pravosuđa tretiraju pravedno.

Deca su "nosioci prava". Država je "nosilac dužnosti". To znači da država ima odgovornost da se pobrine da vaša prava budu zaštićena i da naučite o svojim pravima.

⁴ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rezolucija A.P. 44/25, Aneks 44, 2 septembar 1990.god.

Ruke gore!

Jeste li ikada ranije čuli za prava dece? Šta znate o njima?

Ko štiti naša prava?

Ruke gore!

Šta mislite ko treba da štiti vaša prava?

Svi su odgovorni za zaštitu ljudskih prava i prava dece, uključujući i sve one koji danas sede ovde. Neki ljudi su važniji u zaštiti naših prava od drugih, uključujući:

1) Državu

"Država" označava vladu i druga tela koja su odgovorna za donošenje odluka (npr. Policija, Ministarstvo obrazovanja, itd.). Na isti način na koji svaki pojedinac mora da poštuje prava dece, tako i država mora da poštuje prava dece. Međutim, kao „nosilac dužnosti“, država ima dodatnu dužnost da štiti prava dece. To znači da i država mora da preduzima mere za zaštitu i ostvarivanje prava dece.

Postoji mnogo načina na koje država može da zaštiti prava dece. Jedan od načina je donošenje zakona za zaštitu prava dece. To može da obuhvati usvajanje zakona koji zabranjuje ubistvo – kako bi se sprečilo oduzimanje života deteta. Ovo može takođe da obuhvati i saobraćajna propise koji zahtevaju od vozača da uspore brzinu u blizini škola i igrališta kako bi zaštitili decu.

Jedan drugi način na koji država može zaštititi prava dece je putem državnih institucija. Ovo uključuje sve vladine agencije na centralnom i lokalnom nivou. Na primer, država može da pruži kvalitetnu i besplatnu zdravstvenu zaštitu svoj deci kako bi ona imala odgovarajuću medicinsku negu i lečenje kako bi odrastala, razvijala se i ispunjavala svoje potencijale. Departmani za imigraciju mogu da razmotre zahteve cele porodice kako bi obezbedili da deca ne budu odvojena od roditelja protiv njihove volje. Država može da obezbedi da sva deca imaju pristup besplatnom i sveobuhvatnom obrazovanju, uključujući obrazovanje dece o njihovim pravima i osposobljavanje životnih veština za uspešnu budućnost.

2) Roditelji/staratelji

Roditelji i staratelji su takođe odgovorni za zaštitu prava dece. Roditelji i staratelji moraju uzeti u obzir šta je najbolje za njihovo dete kada donose odluke o njihovom obrazovanju kako bi zaštitili i ostvarili prava njihove dece. Na primer, oni mogu da ostvare pravo njihovog deteta na obrazovanje tako što će se pobrinuti da njihovo dete ide u školu.

Deca takođe imaju pravo na život bez nasilja. Kao takvi, roditelji i staratelji ne mogu da koriste telesno kažnjavanje ili druge oblike nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja u kući kao način kažnjavanja ponašanja dece. Na taj način oni pomažu u zaštiti prava dece na sigurnost i porodično okruženje.

1) Međunarodne organizacije

Izvan Kosova, međunarodne organizacije nadgledaju države kako bi osigurale da su prava dece zaštićena. Ujedinjene Nacije su glavno telo odgovorno za ovo.

Ove organizacije mogu podržati zemlje da poboljšaju zaštitu prava dece. Na primer, Međunarodni dečiji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) može uradi analizu situacije dece u određenoj zemlji i da im pomogne da se poboljšaju radeći s vladama na postavljanju ciljeva i

implementaciji programa za podršku ciljanim promenama. Kada jedna država prekrši prava deteta, može biti potrebno da međunarodna zajednica preduzime mere, na primer preko Međunarodnog krivičnog suda. Pošto su države često moćne i pojedincima može biti teško da pozovu svoje vlade na odgovornost, ove organizacije mogu da pruže dodatnu zaštitu.

Vežba: Ko štiti naša prava?

Zahtevajte od dece da formiraju male grupe od 5 osoba. Dajte svakoj grupi komad belog A1 papira i tražite od njih da naprave mapu uma njihovih ideja o tome kako pojedinci, roditelji, nastavnici, policajci, lekari i drugi mogu da zaštite prava dece. Ovo ne bi trebalo da traje više od 10 minuta.

Šta su UN?

Ujedinjene nacije ili UN je organizacija koja uključuje gotovo sve zemlje sveta. Trenutno postoje 193 države članice UN-a.⁵ Kosovo još uvek nije članica UN-a. UN su osnovane 1945. godine i njihova uloga je da olakša razgovore između nacija sveta, da im omogući da se okupe kako bi razgovarali o zajedničkim problemima i kako bi pronašli zajednička rešenja.⁶

⁵ Ujedinjene nacije, O nama. Na raspolaganju: <https://www.un.org/en/about-us>, pristup 7 jula 2022.godine.

⁶ Ujedinjene nacije, O nama. Na raspolaganju: <https://www.un.org/en/about-us>, pristup 7 jula 2022.godine.

Glavni ciljevi UN-a su održavanje mira u svetu, poboljšanje života ljudi i zaštita ljudskih prava. Jedan od načina na koji UN pomažu u zaštiti prava dece je praćenje Konvencije UN-a o pravima deteta.

Dječji fond Ujedinjenih nacija je agencija UN-a odgovorna za pružanje humanitarne i razvojne pomoći deci širom sveta.⁷

Šta je Konvencija UN-a o pravima deteta?

KPD je sporazum između različitih zemalja. Sve zemlje su se složile da štite prava dece. KPD ima ukupno 54 člana koji obuhvataju sve aspekte života deteta:

- Članovi od 1 do 41 članovi od 1 do 41 određuju prava na koji se treba odnositi prema deci i mladima kako bi bili sigurni, zdravi i sretni;
- Ostali 13 članova se odnose na način na koji vlade, organizacije i odrasli treba da rade zajedno kako bi osigurali da deca imaju pristup ovim pravima.

KPD je najratifikovaniji međunarodni sporazum o ljudskim pravima u istoriji. Ovo pokazuje globalni konsenzus da sva deca imaju prava koja treba zaštititi.

Ruke gore!

Može li mi neko reći koliko zemalja je potpisalo KPD?

Odgovor: 196

Zanimljiva činjenica: Jedina država na svetu koja nije potpisala KPD su Sjedinjene Američke Države!

Prava KPD-a se često dele u tri grupe:

1. **Zaštita:** Pravo na zaštitu od postupaka i ponašanja.
2. **Pružanje:** Pravo na pristup beneficijama, uslugama ili aktivnostima koje promovišu rast i razvoj.
3. **Učešće:** Pravo na uključenje u aktivnosti i učešće u donošenju odluka.

Čak i kada se koriste ove kategorije, prava sadržana u KPD-u su međusobno zavisna i nedeljiva. Nije moguće promovisati i štititi prava izolovano ne uzimajući u obzir i druga prava.

Nekoliko primera prava koja su uključena:

⁷ UNICEF, za UNICEF-in. dostupno: <https://www.unicef.org/about-unicef>

- **Pravo na slobodu od nasilja (član 19):** Sva deca imaju pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, bez obzira na to ko je izvršio nasilje. Ovo uključuje nasilje koje se može normalizirati u nekim porodicama i zajednicama, kao što je telesno kažnjavanje od strane roditelja ili staratelja (npr. udaranje) ili maltretiranje od strane druge dece. Država ima odgovornost da vas zaštiti od nasilja i da postupi u vašem najboljem interesu (dece) ukoliko ste doživeli nasilje u bilo kom obliku.
- **Pravo na život bez diskriminacije (član 2):** Sva deca moraju biti tretirana jednako kako bi živela bez diskriminacije. Ovo se primenjuje bez obzira na rasu deteta boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovinsko stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status (njegovog/njenog roditelja ili zakonskog staratelja).
- **Pravo dece sa ograničenim sposobnostima na punopravan i dostojanstven život (član 23):** deci sa mentalnim i/ili fizičkim smetnjama mora da se posveti posebna pažnja kako bi se obezbedilo da oni mogu živeti punim životom u uslovima koji obezbeđuju dostojanstvo, promovišu samopouzdanje i olakšavaju aktivno učešće deteta u zajednici. Prepoznajući posebne potrebe deteta, ovo treba da uključi, na primer, pomoć u pristupu obrazovanju, lečenju, zdravstvenoj zaštiti i rehabilitaciji.
- **Prava dece koja se brinu o zaštiti i podršci (čl. 20, 25, 9 i 3):** Deca koja su privremeno udaljena od roditeljskog staranja – kada je to u njihovom najboljem interesu – imaju pravo na posebnu negu i pomoć države. Ova pomoć mora biti u skladu sa međunarodnim standardima. Tamo gde je institucionalno zbrinjavanje neophodno, ona se može koristiti, ali alternativne opcije zbrinjavanja (npr. hraniteljstvo, usvojenje) također treba da budu dostupne deci.
- **Prava dece u uličnoj situaciji (Opšti komentar br. 21 CRC):** Deca u uličnoj situaciji su deca koja žive i/ili rade na ulici i uživaju prava utvrđena Konvencijom, uključujući pravo na život, opstanak i razvoj, pravo na porodicu, pravo na adekvatan životni standard, pravo na obrazovanje i život bez nasilja u svim njegovim oblicima. Konvencija ne spominje posebno decu u uličnoj situaciji, ali ima sveobuhvatne odredbe koje obezbeđuju zaštitu ove posebne grupe dece.

Igra: Kategoriziraj pravo!

Postavite tri područja na različite strane sobe (tj. dva bočna zida i stražnji zid učionice), pokažite deci da je jedna strana sobe za 'Prava zaštite', druga je za 'Prava na pružanje', a zadnji zid je za 'Prava učešća'. Stavite kartice u centar sobe. Zamolite decu da rade kao tim, uzimajući svaku karticu s desne strane i odlučujući uz koji zid treba da ide.

Glavni savet: Kako biste ovu igru učinili zanimljivijom, podelite razred u dve grupe i pretvorite ovu igru u prijateljsko takmičenje. Dajte svakoj grupi 3 minuta da postavi što više prava u svakoj od tri oblasti koliko može i dobiće po jedan bod za svako pravo koje tačno postavi. Nakon što dve grupe završe igru, razgovarajte o pravilnom postavljanju kartica i zašto bi određena prava trebala biti u određenim područjima.

Koji su vodeći principi KPD-a?

KPD ima četiri opšta principa koji vode tumačenje svih ostalih članova:

1. **Najbolji interesi deteta** (član 3.1): Prema ovom članu, dete ima pravo da se njegov/njen najbolji interes uzme u obzir kao primarni faktor u svim pitanjima koja utiču na dete. To znači, na primer, da kada sudija donese odluku o tome da li dije treba da živi sa svojom majkom ili ocem, taj sudija mora uzeti u obzir najbolji interes tog deteta kao primarni faktor pri donošenju odluke.
2. **Nediskriminacija** (član 2): Prema ovom članu, deca imaju pravo na zaštitu od direktne i indirektne diskriminacije. Sva deca treba da imaju mogućnost da uživaju svoja prava bez diskriminacije, bez obzira na to ko su im roditelji, rasu, boju kože, spol, jezik, verosipovest, socijalno poreklo, imovinsko stanje, onesposobljenost ili bilo koji drugi status. Pravo na zaštitu od diskriminacije zahteva od država da se uzdrže od primene zakona, politika i praksi koje su direktno ili indirektno diskriminatorne. Na primjer, bilo bi kršenje prava imati zakon koji sprečava decu određene etničke grupe da pohađaju školu zbog njihove etničke pripadnosti, ali bi bilo i diskriminatorno imati zakon koji indirektno sprečava ovu decu da idu u školu, na primer tako što zahteva uniforme koje su nespojive s njihovim grupnim uverenjima.
3. **Pravo na život, opstanak i razvoj** (član 6): Prema ovom članu, sva deca imaju pravo da žive u društvu, zajednici i okruženju koje štiti njihovo pravo na život, opstanak i sve oblike razvoja. Ova odredba se široko tumači tako da uključuje celokupni razvoj deteta. Kako bi ispunile ovo pravo, države moraju poduzeti mere da ga zaštite, uključujući stvaranje okruženja koje je pogodno za aktivnu podršku detetu da živi i da se razvija, kao i da spreči, zabrani i kazni kršenje ovog prava.
4. **Pravo da bude saslušan/da učestvuje** (član 12): Ovaj član navodi da deca imaju pravo da izraze svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču i koja se razmatraju u skladu sa njihovim godinama i zrelošću. Ovo pravo se uglavnom odnosi na „učestvovanje“, što je „trajan proces, koji uključuje razmenu informacija i dijalog između dece i odraslih zasnovan na međusobnom poštovanju i u kojem deca mogu naučiti kako se njihovi stavovi i stavovi odraslih uzimaju u obzir i oblikuju ishod takvih procesa“.⁸

⁸ Komitet KPD-a, Opšti Komitet Br. 12, par. 3.

Igra: Rangiraj tvoja prava!

Stavite sve kartice na sto/pod i zamolite decu da odaberu karticu i naznače koja su im prava najvažnija. Ako ima vremena, zamolite decu da rangiraju neka prava prema onome što im je najvažnije.

Zašto je KPD važan?

KPD je važan jer štiti prava dece u svakodnevnom životu. Konvencija pokriva čitav niz građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. To je važno, jer kada jedna država ratifikuje isto, pravno se obavezuje da će sprovoditi i zaštititi prava predviđena Konvencijom. Na primer, država može da donese zakone za sprečavanje kršenja prava deteta. Oni takođe mogu stvoriti mehanizme za pozivanje ljudi na odgovornost ukoliko krše prava deteta. Štiteći prava dece kroz KPD može se zaštititi i poboljšati sigurnost, sreća i razvoj dece.

Igra: Pronadite pravo dece!

Zamolite svu decu da ustanu, ako je moguće. Uverite se da je prostor očišćen od predmeta kao što su stolovi/stolice. Stavite kartice na pod i pročitajte ove hipotetičke scenarije. Zamolite decu da se utrkuju s vremenom kako bi pronašli odgovarajuću karticu KPD-ovog prava koje je povređeno u svakom slučaju.

*Beleška: Može biti više od jednog prava koje se krši u isto vreme!
Koja prava se krše kada...*

Primer 1: Deca oštećenog sluha ne mogu biti saslušana kao svedoci jer u domaćem sudu nema tumača za znakovni jezik.

Primer 2: Sva deca, uključujući i muslimansku decu, služe se svinjetinom u stambenom centru za negu.

Primer 3: Ministarstvo za obrazovanje donosi novi zakon o školskom programu, ali nijedno dete nije uključeno u raspravu o zakonu.

Primer 4: Škole u gradu su predaleko za decu iz ruralnih područja, a u selima nema lokalnih škola.

Primer 5: Roditelji mlade djevojke se razvode i postoji spor oko toga s kojim roditeljem devojka treba da živi. Odluka se donosi bez da se devojka pita za mišljenje.

Šta je Komitet za prava deteta?

Komitet UN-a za prava deteta, ili "Komitet", je telo nezavisnih stručnjaka. Osnovan je na osnovu Konvencije. Njegov zadatak je da prati implementaciju Konvencije o pravima deteta i da vladama širom sveta daje smernice o njenom tumačenju i implementaciji. Komitet takođe prati sprovođenje Opcionih protokola Konvencije: Opcionog protokola o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji i Opcionog protokola o učešću dece u oružanim sukobima. Komitet se sastaje u Ženevi i uglavnom održava tri sednice godišnje. Ove sednice se sastoje od tronedjeljne plenarne i jednonedeljne radne grupe pre sesije.

Komisija je sačinjena od 18 nezavisnih stručnjaka, žena i muškaraca visokog moralnog karaktera i priznatih stručnjaka u oblasti ljudskih prava. Stručnjaci su iz različitih zemalja širom sveta. Zemlje aktuelnih stručnjaka uključuju Island, Japan, Urugvaj, Čad, Južnu Afriku i Bugarsku.

Slika 1: Članovi Komiteta KPD-a, 2021-2023

Više informacija o članovima Komiteta i njihovom radu možete pronaći na web stranici Child Rights Connect [ovde](#).

Koja je njihova uloga?⁹

1. **Praćenje i izveštavanje:** Sve države članice treba da podnose prvi izveštaj Komitetu dve godine nakon pristupanja Konvenciji i nakon toga treba da podnose izveštaje svakih pet godina, pokazujući kako su implementirale Konvenciju. Komitet ispituje svaki izveštaj i upućuje svoje zabrinutosti i preporuke državi u obliku "zaključnih zapažanja". U vezi prva dva fakultativna protokola Konvencije, države također moraju podneti prvi izveštaj Komitetu dve godine nakon pristupanja. Pre nego što se Komitet sastane sa vladom države, NVO-i, UNICEF, agencije UN-a, deca i Ombudsmeni iz dotične zemlje mogu poslati izveštaj Komitetu u kojem objašnjavaju koliko dobro misle da je vlada zaštitila prava dece.
2. **Prijem žalbi:** Komitet može da razmotri pojedinačne žalbe koje se odnose na navodne povrede Konvencije i prva dva opciona protokola. Svako može da podnese

⁹ Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Komitet za prava deteta, OHCHR. Dostupno: ohchr.org/en/treaty-bodies/crc, pristup 5 jula 2022 god.

žalbu Komitetu protiv bilo koje države, pod uslovom da je država potpisnica KPD-a i da je prihvatila nadležnost Komiteta da razmotri pojedinačne žalbe. Ovo zahteva pristup Opcionom protokolu za procedure komunikacije.¹⁰

Zanimljiva činjenica! Nedavni primer korištenja " procedure komunikacije " bio je kada su 2019. godine klimatska aktivistica i braniteljica ljudskih prava Greta Thunberg i još 15 dece od 8 do 17 godina iz celog sveta podneli istorijsku žalbu Komitetu KPD-a u Ženevi navodeći da su njihova prava na život, zdravlje i kulturu narušena klimatskom krizom.

Više o tome možete pročitati [ovde](#).

3. **Istrage:** Komitet može da vodi istrage o navodima o ozbiljnim ili sistematskim kršenjima Konvencije ako dobije vjerodostojne dokaze. Komitet može voditi istrage samo u vezi sa državama članicama koje su priznale nadležnost Komiteta da vodi istrage.
4. **Izrada opštih komentara:** Opšti komentari predstavljaju tumačenje Komiteta sadržaja odredbi o ljudskim pravima. To su preporuke Komiteta o svim tematskim pitanjima koja se odnose na decu za koja Komitet smatra da bi države članice trebale da posvete više pažnje. Do septembra 2021. godine, Komitet je usvojio 25 opštih komentara. Primeri uključuju opšte komentare o digitalnom okruženju,¹¹ o deci u uličnoj situaciji¹² i pravima dece u sistemu pravosuđa za maloletnike.¹³
5. **Dani opšte rasprave:** Komitet takođe organizuje dane opšte diskusije svake dve godine u Ženevi, Švajcarska, kako bi podstakao dublje razumevanje sadržaja i implikacija Konvencije u vezi sa određenim člancima ili temama. Ovi dani su otvoreni za predstavnike vlada, nevladinih organizacija, mehanizama UN za ljudska prava, specijalizovanih tela i agencija UN-a, nacionalnih institucija za ljudska prava, poslovnog sektora, pojedinačne stručnjake i decu. Prethodne teme su uključivale decu zatvorenih roditelja, pravo deteta da bude saslušano i prava dece starosedelaca. Poslednji dan opšte rasprave, održan je 2021. godine, bio je o pravima deteta i alternativnoj zaštiti.

Dijagram ispod prikazuje standardni ciklus izveštavanja KPD-a, koji se događa svakih pet godina. Branitelji ljudskih prava dece se ohrabruju da učestvuju u ovom procesu. Neke države takođe koriste skraćenu „pojednostavljenu proceduru izveštavanja“, koja sadrži manje koraka, ali uglavnom prati sličan proces izveštavanja država ugovornica o listi pitanja koju je utvrdio Komitet, omogućavajući Komitetu da formira svoja konačna zapažanja i prosledi ih.

¹⁰ Liga za prava deteta, „Moj džepni vodič za izveštavanje KPD-a: Prateći vodič za decu koja žele da kažu Komitetu Ujedinjenih nacija za prava deteta kako se prava deteta poštuju u njihovoj zemlji“, str. 20-21. Dostupno: <https://childrightsconnect.org/wp-content/uploads/2018/05/crcbookleteng.pdf>, pristup 14 jula 2022. godine.

¹¹ KPD, Opšti Komitet Br.25 (2021).

¹² KPD, Opšti Komitet Br..21 (2017).

¹³ KPD, Opšti Komitet Br.24 (2019).

Slika 2: Dijagram ciklusa izveštavanja KDF-a¹⁴

Više informacija o izveštavanju Komitetu, uključujući zvanične smernice za izveštavanje, možete pronaći ovde.

Kako deca mogu da učestvuju?

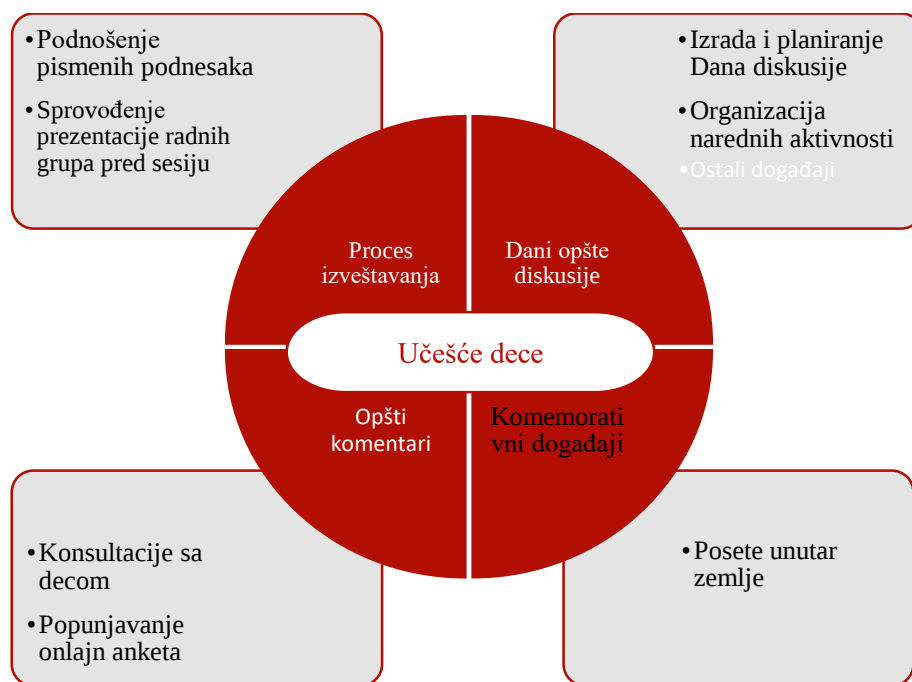
Prema članu 12. KPD-a, deca imaju pravo da izraze svoje stavove i mišljenja o pitanjima koja ih se tiču i imaju pravo da budu saslušana. Komitet razmatra stavove dece o pitanjima koja ih se direktno tiču u njihovim zajednicama i zemljama kako bi stekao potpunije razumevanje prava dece.

Komitet sa zadovoljstvom očekuje učešće dece, na načine kao u nastavku:

1. **Proces izveštavanja:** Deca mogu da doprinose razmatranju izveštaja država članica od strane Komiteta dostavljanjem predstavljanja pružajući izlaganja usmeno radnoj grupi pred sesiji. Oni takođe mogu da prisustvuju i privatnim sastancima sa članovima Komiteta i da prate plenarne sednice Komiteta.
2. **Dani opštih diskusija:** Deca se ohrabruju da učestvuju u izradi i planiranju Dana diskusije, da učestvuju i podnose podneske na Dane diskusije i da organizuju i učestvuju u pratećim aktivnostima.

¹⁴ Liga prava deteta, Izveštavanje KPD-a. Dostupno: <https://childrightsconnect.org/crc-reporting/>, pristup 14 jula 2022.godine.

3. **Opšti komentari:** Prilikom izrade opštih komentara, Komitet će se konsultovati sa decom i organizovati onlajn ankete kako bi prikupio njihova mišljenja o temama opštih komentara.
4. **Komemorativni događaji, posete unutar zemlje i drugi događaji:** Komitet angažuje decu u raznim događajima, uključujući godišnjice konvencije.

Više informacija o tome kako deca i mladi mogu da učestvuju u procesu izveštavanja KPD-a možete pronaći [ovde](#).

Ruke gore!

Koja su pitanja po vašem mišljenju važna za razmatranje od strane Komiteta?

Primeri: građanska prava i slobode, nasilje nad decom, porodično okruženje i alternativna zaštita, invalidnost, osnovno zdravlje i socijalna pomoć, obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti, posebne mere zaštite uključujući izbeglice.¹⁵

¹⁵ Liga prava deteta, "Moj džepni vodič za izveštavanje o KPD-u: prateći vodič za decu koja žele da kažu Komitetu Ujedinjenih nacija za prava deteta kako se prava deteta poštuju u njihovoj zemlji", str. 40-45. Dostupno: <https://childrightsconnect.org/wp-content/uploads/2018/05/crcbookleteng.pdf>, pristup 14 jula 2022.gpdine.

Kako KPD štiti prava kosovske dece?

Kosovo nije direktno članica Konvencije. Kao rezultat jedinstvene političke situacije na Kosovu, Komitet KPD-a ne razmatra direktno i ne ocenjuje implementaciju KPD-a u našoj zemlji. Međutim, KPD je ugrađen u unutrašnje pravo Kosova putem Ustava Kosova.

Ustav kaže da su ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane Konvencijom takođe garantovane Ustavom i da je KPD direktno primenljiv u Republici Kosovo.¹⁶ To znači da su sva prava sadržana u KPD-u zaštićena kosovskim zakonom.

Ako neko na Kosovu prekrši prava kosovskog deteta, vlada mora da se pobrine da ta osoba bude odgovorna. Na primer, ako neko krši prava deteta na radnom mestu, prava iz KPD-a mogu se ostvariti kroz disciplinske postupke. Drugi način na koji se KPD može primeniti je putem nacionalnih sudova. Dete može podneti tužbu domaćim sudovima ako su njegova prava povređena, a sud će doneti pravičnu i nepristrasnu odluku koristeći prava navedena u KPD-u kao pravni osnov za njegovu odluku.

Ruke gore!

Možete li se setiti nekog trenutka kada ste imali poteškoća da ostvarite svoja prava? Šta ste uradili povodom toga?

Pišite u blokovima Post-a o sebi, a zatim diskutujte o vašim odgovorima, ukoliko se osećate ugodno, u malim grupama od 10 osoba!

DEO 3.1: STUDIJA SLUČAJA TELESNOG KAŽNJAVANJA NA KOSOVU

Šta je telesno kažnjavanje?

Prema Ujedinjenim nacijama, telesno kažnjavanje je oblik kažnjavanja koji koristi fizičku silu i ima za cilj da izazove određeni stepen boli ili uznemirenosti, koliko god blage bilo.¹⁷ Uglavnom uključuje udaranje ("udaranje", "šamaranje") dece rukom ili sredstvom - bičem, štapom, kaišem, cipelom, drvenom žlicom itd. Međutim, može uključivati i: guranje, hvatanje, stiskanje, drhtanje, čupanje za kosu, uvrtnje ruku, bolno zatvaranje u skučenom prostoru, prisiljavanje deteta na dugotrajno vežbanje, prisiljavanje deteta da održi fiksiranu stazu štetnih supstanci ili izloženosti štetnom okruženju.¹⁸

¹⁶ Ustav Republike Kosova, član 22.

¹⁷ Svetska zdravstvena organizacija, Telesno kažnjavanje i zdravlje, 23. novembar 2021. Dostupno: www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/corporal-punishment-and-health, pristup 22 mart 2023. godine.

¹⁸ Centar za edukaciju roditelja, Slučaj protiv telesnog kažnjavanja. Dostupno: <https://centerforparentingeducation.org/library-of-articles/discipline-topics/case-corporal-punishment/>, pristup 22 mart 2023. godine.

Ovo uključuje kažnjavanje kod kuće, u zajednici, u pravosudnom sistemu i u školi.

Član 19. KPD-a daje svoj deci pravo na slobodu od svih oblika fizičkog i psihičkog nasilja. Ovo je takođe podržano članovima 28 (2) i 37 KDF-a i konsolidovano u Opštem komentaru br. 8 (2006) Komiteta, koji naglašava pravo djeteta da bude zaštićeno od tjelesnog kažnjavanja i drugih oblika okrutnog postupanja ili ponižavajućih oblika kažnjavanja. Komitet za prava djeteta je kroz ovaj komentar bio jasan i preporučuje da se tjelesno kažnjavanje zabrani u svim zemljama. Komitet osuđuje ovaj oblik kažnjavanja kao ponižavajući za decu i štetan i umesto toga preporučuje druge nenasilne oblike dečije discipline. U martu 2022. godine, Komitet UN-a je također primetio da su deca sa ograničenim sposobnostima posebno osjetljiva na ovaj oblik nasilja.

Telesno kažnjavanje dece zabranjeno je u mnogim zemljama sveta. Od 2022. godine 65 zemalja je zabranilo sve oblike telesnog kažnjavanja. Poslednje zemlje koje su zabranile telesno kažnjavanje 2022. bile su Zambija i Mauricijus, obje u Africi.¹⁹

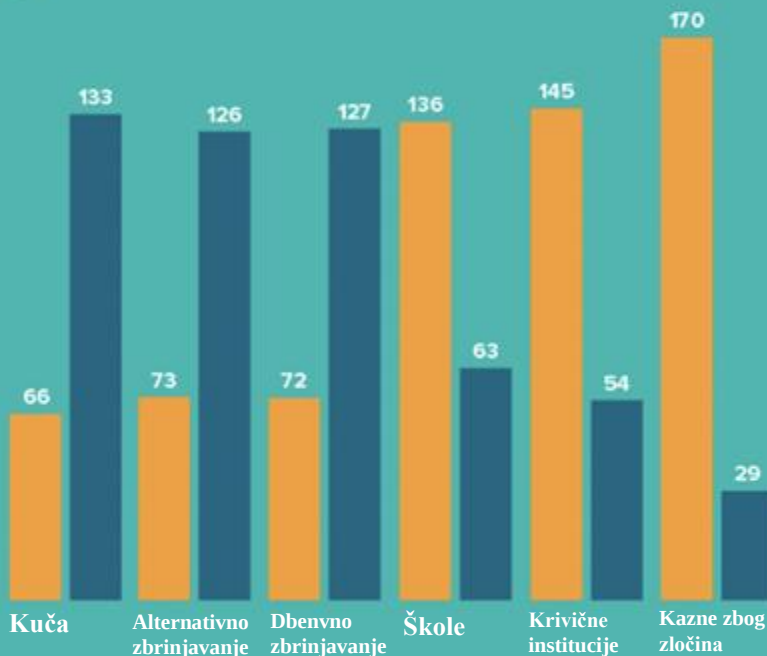

U drugim zemljama, telesno kažnjavanje je zabranjeno u nekim okruženjima, ali ne u svim okruženjima. Na primer, ovaj oblik kazne je još uvek dozvoljen u nekim maloletničkim pritvorima, ali nije dozvoljen u školama.

¹⁹ Prekinite nasilje nad djecom, Napredak. Dostupno: <https://endcorporalpunishment.org/countdown/>, pristup 22 marta 2023 godine.

Broj država u čitavom svetu koje su zabranile zakonom fizičko kažnjavanje dece

● Potpuno se zabranjuje
● Ne zabranjuje se potpuno

Ruke gore!

Da li mislite da je na Kosovu danas dozvoljeno telesno kažnjavanje?

Ako nije, kada mislite da je zaustavljen? (Odgovor: 27. juna 2019.)

Na Kosovu je telesno kažnjavanje zakonom zabranjeno od juna 2019. godine, kada je usvojen Zakon o zaštiti deteta.²⁰ To je bila 55.-ta država u svetu koja je zabranila telesno kažnjavanje.²¹ Zakon je prvi put zabranio ovaj oblik nasilja nad decom. *Član 38 (Zabrana telesnog kažnjavanja) zakona kaže:*

“1. Telesno kažnjavanje i disciplinske mere koje oštećuju i slabe ljudsko dostojanstvo deteta, uključujući oblike fizičkog i mentalnog nasilja, kao i ponašanja koja

²⁰ Prestanak nasilja nad decom, Domaći Izveštaj o Republici Kosova. Dostupno: <https://endcorporalpunishment.org/reports-on-every-state-and-territory/republic-of-kosovo/>, pristup 22 marta 2023. godine.

²¹ Save the Children, Kosovo usvaja potpunu zakonsku zabranu telesnog kažnjavanja dece, 2019. Dostupno: https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/kosovo_cplaw.pdf/, pristup 22 marta 2022. godine.

degradiraju, sramote i dovode dete u lošu situaciju, zabranjene su u svakom kućnom i porodičnom okruženju, obrazovnim i vaspitnim institucijama, starateljskim institucijama, organima reda i sistemu pravde, na radnom okruženju i u zajednici.

2. Zabranjeno je da se dete pretvori u predmet mučenja i nečovečnog, nedostojanstvenog ophođenja, telesnog kažnjavanja i ponižavajućeg tretiranja od strane bilo koje osobe.

3. Obrazovno osoblje i osoblje povezano sa školom ne smeju da koriste telesno kažnjavanje kao disciplinsko sredstvo i red se mora sprovesti i izgraditi na osnovu poštovanja i pravde.

4. Opštinsko odeljenje za obrazovanje i prosvetna inspekcija preduzimaju disciplinske mere protiv nastavnog osoblja i izveštavaju istražne organe o slučajevima telesnog kažnjavanja deteta, u skladu sa važećim zakonima.

5. Relevantna ministarstva će obezbediti izdavanje i kreiranje programa podizanja svesti o štetnim efektima telesnog kažnjavanja i izrađuju i kreiraju:

5.1. obrazovanje i podizanje svesti u vezi sa štetnim posledicama telesnog kažnjavanja;

5.2. programe roditeljstva, koji promovišu ne nasilne načine discipline u porodici i vaspitno– obrazovnim institucijama i institucijama starateljstva.”

To znači da je telesno kažnjavanje nezakonito u svim okruženjima, uključujući kod kuće, u školi, od strane policije i maloletničkog pritvora. Također je zabranjeno u ustanovama za alternativnu negu (npr. domovi za decu, internati itd.) i takođe nije dozvoljeno da ga koriste kao kaznu za zločin od strane sudije ili bilo koga u sprovođenju zakona (prema Zakoniku pravde o maloletnicima 2010., Krivičnom zakonu (2011.), Zakonu o krivičnom postupku (2012.) (2012.) ili Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija (2012)).

Uprkos zakonu, mnogi ljudi na Kosovu nastavljaju da vide telesno kažnjavanje kao normalan deo obrazovanja i discipline. UNICEF-ova studija iz 2013. pokazala je da je 71 posto dece iskusilo neki oblik telesnog kažnjavanja. U 2018. godini policiji su prijavljena 244 slučaja. Jedan od razloga zašto je stopa telesnog kažnjavanja i dalje visoka na Kosovu je taj što je većina odraslih (tj. roditelja, nastavnika) odrasla u društvu koje telesno kažnjavanje smatra normalnim.

Međutim, stavovi prema ovom obliku nasilja se mijenjaju. Telesno kažnjavanje se sve više smatra neprihvatljivim.

Ruke gore!

Zašto mislite da je telesno kažnjavanje loše za decu?

Neki odgovori mogu da obuhvate (ali nisu ograničeni na):
Prouzrokuje fizičku povredu, koja ponekad dovodi do ozbiljnih povreda, dugotrajnog invaliditeta ili smrti;
Uzrokuje mentalne bolesti, uključujući poremećaje ponašanja i anksioznosti, depresiju, beznađe, nisko samopouzdanje, samopovređivanje i pokušaje samoubistva, zavisnost o alkoholu i drogama, neprijateljstvo i emocionalnu nestabilnost, koji traju u odrasloj dobi;
Utiče na kognitivni i socio-emocionalni razvoj dece, posebno na emocionalnu regulaciju i veštine rešavanja sukoba;
Može štetiti pristupu dece njihovom obrazovanju, uključujući povećane stope napuštanja i niži akademski uspeh;
Može dovesti do povećanog antisocijalnog ponašanja;
Može značiti povećanu agresivnost kod dece;
Dovodi do povećanog prihvatanja i upotrebe drugih oblika nasilja; I
Šteti porodičnim odnosima.

Neki ljudi postavljaju pitanje da li je zabrana telesnog kažnjavanja prava stvar. Evo nekoliko često postavljenih pitanja i odgovora sa web stranice “Prekinite nasilje nad decom” koja mogu biti od pomoći kada se o tome raspravlja:

P: Nije li većina ljudi protiv zabrane telesnog kažnjavanja?

P: Po ovom pitanju – poput drugih, uključujući nasilje nad ženama i rasnu diskriminaciju – političari treba da vode, a ne da slede javno mnijenje. Naglasak mora biti stavljen na obavezu vlade da osigura da zakon deci, kao i odraslima, pruži punu zaštitu njihovog ljudskog dostojanstva. Gotovo sve zemlje koje su zabranile svako telesno kažnjavanje učinile su to pre javnog mnijenja, a onda je javno mnijenje vremenom podržalo tu promenu. Godinama od sada gledaćemo unazad sa čuđenjem - i sramotom - u vreme kada se smatralo legalnim i prihvatljivim udarati decu.

P: Kao dete su me tukli i to me nije štetilo ...

P: Niko od nas ne zna kako bismo ispali da nas roditelji nikada nisu udarili ili ponizili. I mnogi ljudi, govoreći da im to nije naškodilo, poriču povredu koju su doživeli kada su im najbliži odrasli mislili da ih mogu naučiti samo nanoseći im boll. Odrasli koji su tukli svoju decu u ime discipline obično su to počeli činiti jer su i sami bili udarani kao deca. Iako istraživanja pokazuju da se zbog toga često osećaju krivim nakon toga, nastavljaju da udaraju svoju decu, posebno kada im je strpljenje pri kraju. Za to je beskorisno kriviti prethodne generacije, jer su se ponašale u skladu s tadašnjom kulturom. Ali pogrešno je oduprijeti se promenama jer se bojimo da se izlažemo da kritikujemo naše roditelje. Vremena se menjaju i društva idu dalje. Priznavanje dece kao nosilaca prava zahteva delovanje kako bi se okončalo društveno prihvatanje nasilja nad decom, baš kao što su društva krenula da okončaju prihvatanje nasilja nad ženama.

P: Čuo sam mlade ljude kako govore u prilog telesnog kažnjavanja! Zar ne bismo trebali da ih poslušamo?

O: Istina je da deca ponekad kažu da je fizičko kažnjavanje dobro za njih, da ih uči kako da se ponašaju, ili čak da pokazuju da ih roditelji vole. I naravno, da treba da slušamo šta mladi ljudi imaju da kažu. Ali odrasli imaju odgovornost ne samo da slušaju, već i da razumiju ono što nam deca govore. Već smo skrenuli pažnju na način kako su deca počela da nam pričaju o fizičkim i emocionalnim povredama uzrokovanim telesnim kažnjavanjem. Kada neka deca kažu da je to na neki način potrebno i dobro, ona pokazuju kako su odrasla okružena uverenjem da je normalno i ispravno biti fizički kažnjen i oni su to uverenje usvojili, usvajajući stavove i ponašanja svojih roditelja, i racionalizirajući ili pokušavajući da shvate bol koju su doživeli. Ali deca imaju neotuđivo pravo na poštovanje svog ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta i na jednaku zaštitu od napada.

Više informacija i odgovore na često postavljana pitanja možete pronaći [ovde](#).

Šta treba da radim ako doživljam telesno kažnjavanje ili sam ga doživeo u prošlosti?

Razgovaraj s odraslom osobom kojoj veruješ, kao na primer, to može biti učitelj ili socijalni radnik. Oni mogu da ti pomognu da to prijaviš policiji i da ti objasne koja su tvoja prava. Ti takođe možeš da prijaviš ovo direktno u policijskoj stanici ili pozivom policiji na 192 (mobilni) ili 92 (fiksni telefon).

Ako si prijavio, a niko ništa nije preduzeo, možeš da prijaviš i Instituciji Ombudsmana Kosova. Za više informacija pogledajte odeljak 6 ove obuke "Kako mogu da prijavim kršenje mojih prava?"

DEO 3.2: STUDIJA SLUČAJA ZABRANJENOG FIZIČKOG RADA ZA DECU NA KOSOVU

Ruke gore!

Koji poslovi su zabranjeni za decu?

Primeri odgovora: Rad u rudnicima, rad u građevinarstvu, rad na kojem se koriste teške i opasne mašine, rad sa hemikalijama i pesticidima, rad noću itd.

Koji fizički poslovi su zabranjeni za decu?

Zabranjeni fizički poslovi za decu obuhvataju aktivnosti koje su opasne i štetne ili nerazumne za njihov razvoj i dobrobit. Ove zabrane služe za zaštitu prava i bezbednost dece. U većini zemalja, posebni zakoni i propisi definišu koji poslovi su zabranjeni za decu.

Evo nekih fizičkih poslova koja su zabranjena za decu:

- **Poslovi koji su opasni ili štetni po njihovo zdravlje:** ovo uključuje poslove koji predstavljaju rizik po zdravlje i fizičku bezbednost dece, kao što su: poslovi u uslovima opasnim za nesreće ili hemijsku kontaminaciju.
- **Poslovi koji negativno utiču na njihovo obrazovanje:** djeca imaju pravo na obrazovanje, a težak fizički rad može da ometa to pravo.
- **Poslovi koji ometaju njihov fizički i emocionalni razvoj:** težak fizički rad može da ometa pravilan razvoj mišića, kostiju i drugih telesnih sistema dece.
- **Poslovi koji su u suprotnosti sa društvenim i kulturnim normama:** neki poslovi se mogu smatrati neprikladnim ili nerazumljivim u kontekstu datog društva.

Zabranjeni fizički poslovi za decu su deo nastojanja da se obezbedi da oni odrastu u sigurnom i zaštićenom okruženju i imaju priliku da razviju njihove potencijale na zdrav i pozitivan način

.

Šta kaže zakon?

Na Kosovu zakon zabranjuje rad dece u mlađem uzrastu u cilju zaštite njihovih prava i blagostanja, na osnovu Ustava Republike Kosovo, koji jasno štiti prava dece, uključujući „...pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovo blagostanje“ i zaštitu od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije.²² Sledi Zakon o radu, koji definiše uslove rada lica ispod najniže starosne dobi za rad²³; i Zakon o zaštiti deteta, koji propisuje da su deca zaštićena od svih oblika nasilja, uključujući i nezakoniti i opasan rad. Osim zakona, Konvencija o pravima deteta (KPD) i Međunarodna konvencija o dečjem radu (ILO Konvencija br. 182) zabranjuju opasan rad dece.

DEO 4: KAKO SU ZAŠTIĆENA PRAVA DECE KOSOVA NA REGIONALNOM I NACIONALNOM NIVOU?

Dečija prava u regionalnom kontekstu

²² Član 50 Prava deteta

²³ Zakon o radu Br. 03/L-212, član 45,

Savet Evrope (SE) je glavna međunarodna organizacija u regionu. Ima 46 članova koji rade na zaštiti ljudskih prava, demokratije i vladavine prava širom Evrope.²⁴ Kao deo EU-a, sve države članice moraju da ratifikuju Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (EKLJP), čiji je cilj da zaštiti ljudska prava i političke slobode u državama članicama.²⁵ Evropski sud za ljudska prava bavi se pitanjima koja se odnose na primenu ili tumačenje Konvencije.

Na Kosovu, Savet Evrope (naročito njihova namenska kancelarija u Prištini) je odigrao važnu ulogu u podršci i koordinaciji ključnih institucija kroz proces demokratskih reformi.²⁶ U maju 2022. Kosovo je podnelo zahtev za zvanično članstvo u Savetu Evrope.

Slika1: Fotografija Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Francuska

Evropska unija (EU) je politički i ekonomski savez 27 zemalja sa sedištem u Evropi. EU promoviše demokratske vrednosti i deli jedinstveno tržište, što ga čini jednim od najvećih trgovinskih blokova u svetu. Kosovo se trenutno razmatra kao potencijalni kandidat za članstvo u EU. Kao deo ovog procesa, Kosovo je ušlo u Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji ima za cilj uvođenje demokratskih i ekonomskih reformi, kako bi se Kosovo bolje uskladilo sa drugim državama članicama EU.²⁷

Uprkos činjenici da još uvek nije članica Saveta Evrope ili EU-a, regionalni zakoni koje sprovode ove organizacije imali su ogroman uticaj na prava dece na Kosovu. U tabeli ispod

²⁴ Savet Evrope, "Ko smo mi?". Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/about-us/who-we-are>, pristup 4 jul 2022.godine.

²⁵ Države članice je tehnički izraz, koji označava sve zemlje ili države koje su pristale da budu članice neke institucije. U ovom slučaju to se odnosi na sve članice Saveta Evrope.

²⁶ Savet Evrope, Kancelarija Generalnog direktorata za programe, Kosovo*. Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/programmes/kosovo>, qasur më 4 korrik 2022.

²⁷ Savet Evrope, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) potpisan između Evropske unije i Kosova. Dostupan <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/27/kosovo-eu-stabilisation-association-agreement/#:~:text=The%20SAA%20will%20establish%20an,of%20European%20standards%20by%20Kosovo>, pristup 4 jula 2022.godine.

su navedeni neki od najuticajnijih evropskih zakonodavnih instrumenata koji se odnose na decu:

Zakon	Cilj
Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima) ²⁸	• Teži da zaštiti ljudska prava i političke slobode ljudi koji žive u državama članicama. • Povrede prava iz Konvencije mogu se uputiti Evropskom sudu za ljudska prava.
Evropska socijalna povelja ²⁹	• Garantuje socijalna i ekonomska prava (npr. zapošljavanje, stanovanje, zdravstvo, obrazovanje, socijalnu zaštitu i blagostanje). • Inspiracija za Povelju EU-a o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.
Evropska konvencija o državljanstvu ³⁰	• Proširuje broj dece kojoj se može dodeliti državljanstvo, pomažući svoj deci da imaju pristup nacionalnim zakonima i uslugama o zaštiti dece.
Evropska konvencija (Konvencija Lanzarota) za zaštitu djece od seksualne eksploatacije i zlostavljanja ³¹	• Obavezuje države članice da kriminalizuju sve vrste seksualnih delikata nad decom. • Komitet Lanzarotea je telo koje olakšava saradnju između država u tretmanu seksualnog nasilja i osigurava primjenu Konvencije u svim državama članicama.
Smjernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri dece ³²	• On sažima niz preporuka i smernica za profesionalce koji rade sa decom koja su u interakciji sa pravosudnim sistemom, bilo da su žrtve, počinioci ili svedoci.
Evropska pravila za maloletne prestupnike koji podležu sankcijama ili merama ³³	• Svrha pravila je zaštita prava maloletnih prestupnika i unapređenje njihovog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja ako postanu predmet sankcija, mera ili bilo kojeg oblika lišenja slobode. • Naglašava potrebu primene principa "najboljeg interesa" kada se radi o maloletnim prestupnicima.

²⁸ Evropska unija, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, dostupno: <https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts>, pristup 10 jula 2022. godine.

²⁹ Savet Evrope, Evropska socijalna povelja. Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>, pristup 12 jula 2022. godine.

³⁰ Savet Evrope, Evropska konvencija o državljanstvu. Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=166>, pristup 12 jula 2022. godine.

³¹ Savet Evrope, Lanzarote konvencija. Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention>, pristup 12 jula 2022. godine.

³² Komitet ministara Saveta Evrope, Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri djece. Dostupno: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b2cf3, pristup 12 jula 2022. godine.

³³ Komitet ministara Saveta Evrope, Evropska pravila za maloletne prestupnike koji podležu sankcijama ili merama. Dostupno: <https://www.refworld.org/pdfid/4a7058c02.pdf>, pristup 12 jula 2022. godine.

Dečija prava u nacionalnom kontekstu

Kao što je ranije spomenuto u Odeljku 2 kada smo diskutovali o tome "Ko štiti naša prava?", mnoga različita tela i grupe ljudi odgovorna su za zaštitu prava dece. Na Kosovu je zaštita prava dece na nacionalnom nivou regulisana kroz nekoliko glavnih zakona, politika i odgovornih tela, koje svi građani Kosova moraju da poštuju.

Na primer, **Ustav Republike Kosovo** je najviši pravni akt u zemlji. Ustav štiti prava deteta direktnom primenom Konvencije o pravima deteta i nametanjem zakonskih obaveza državi da poštuje i ostvaruje prava deteta.³⁴ Prava zaštićena Ustavom uključuju, ali nisu ograničena na: „Pravo na život“ (član 25); "Zabrana Mučenja, Surovog Neljudskog ili Ponižavajućeg Postupanja" (član 27); "Pravo na obrazovanje" (član 47); "Sloboda veroispovesti" (član 38), i član 50 - "Prava deteta", koji se eksplicitno bavi pravima dece. Svi državni organi, organizacije i ljudi na Kosovu moraju da se pridržavaju Ustava da bi pomogli u njegovoj primeni. Ustavni sud je glavni organ koji je odgovoran za njegovo sprovođenje.

Kosovska strategija za prava deteta 2019-2023 opisuje strateške ciljeve vlade za promociju prava deteta. To uključuje poboljšanje upravljanja na nacionalnom i lokalnom nivou, uključivanje dece u donošenje odluka i poboljšanje zdravlja i dobrobiti dece. U okviru ove strategije, mnoga državna tela i organizacije na nacionalnom i lokalnom nivou imaju ulogu u ostvarivanju prava deteta i ispunjavanju pet strateških ciljeva definisanih strategijom.

Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama opisuje tela odgovorna za pružanje usluga podrške i alternativnog staranja o deci na Kosovu. Glavna institucija je **Departman za socijalnu zaštitu (DSZ)**, koji je deo **Ministarstva pravde**. DSZ igra ključnu ulogu u razvoju politika i koordinaciji pružanja socijalnih usluga.

Centar za socijalni rad (CSR) je telo koje pruža stručne socijalne i porodične usluge na opštinskom nivou za osobe i porodice u potrebi, uključujući i decu.³⁵ Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama i nacrt Zakona o finansijama lokalne samouprave, imaju za cilj dalju decentralizaciju i razvoj pružanja socijalnih usluga.

Jedan važan zakon je Zakon o zaštiti deteta (ZZD), koji je stupio na snagu u julu 2020. godine. ZZD je stvorio sveobuhvatan pravni okvir koji direktno štiti decu od svih oblika zlostavljanja i eksploatacije.³⁶ Pre ZZD-a, sistem dečje zaštite je bio fragmentiran i imao je značajne probleme u koordinaciji, tako da je ZZD postao vitalan u stvaranju jedinstvenog i koherentnog sistema. ZZD je takođe bio ključan u proširenju zaštite dece kako bi obuhvatila i one koji nisu obuhvaćeni prethodnim zakonima, kao što su interno raseljena deca, deca bez državljanstva, izbeglice i deca koja traže azil.

Tabela ispod opisuje druga glavna prava dece zaštićena nacionalnim zakonom na Kosovu:

³⁴ Institucija Ombudsmana, Godišnji izveštaj 2021 Br.21, Priština, 2022, str. 47.

³⁵ Dečji fond Ujedinjenih nacija, Pravni okvir za prava deteta na Kosovu: Studija kompatibilnosti postojećeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta, UNICEF, Priština, april 2014.godine.

³⁶ Program Dečjeg fonda Ujedinjenih nacija na Kosovu, Stanje prava deteta na Kosovu, UNICEF, septembar 2021.godine. Dostupno: <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/2646/file/English-2021.pdf>, pristup 7 jula 2022.godine.

Pravo	Pružena zaštita ³⁷
Pravo na zdravlje i zdravstvene usluge	• Ustav priznaje pravo svake osobe na fizički i psihički integritet. • Član 4. Zakona o zdravstvu – svi građani i stanovnici imaju pravo na jednak pristup zdravstvenoj zaštiti. • Međutim, postoji nejednak pristup i niži zdravstveni ishodi za romsku, aškalijšku i egipćansku decu,³⁸ kao i decu sa ograničenim sposobnostima.³⁹ Ovaj problem se samo pogoršao zbog pandemije.
Pravo na obrazovanje	• Ustav: "Svako lice ima pravo na osnovno i besplatno obrazovanje" • Član 125, Zakona o porodici: "Deca imaju pravo na besplatno školovanje u osnovnoj školi i na pristup informacijama u vezi sa različitim zanimanjima i školama." • Ipak, postoje nejednakosti u obrazovnim postignućima i problemima pristupa deci sa ograničenim sposobnostima, onima iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, kao i onima koji žive u ruralnim ili siromašnim domaćinstvima.⁴⁰
Pravda o maloletnicima	• Zakonik Pravde o Maloletnicima - opisuje posebne zaštite dostupne deci, počiniocima i žrtvama, uključujući: - "najbolji interes" deteta mora biti dominantan faktor tokom krivičnog postupka; - prema maloletnim prestupnicima izriču se raznovrsne i vaspitne mere po potrebi; - utvrđuje minimalnu starost za krivično gonjenje 14 godina, u skladu sa međunarodnim standardima.
Politička prava	• Zakon o omladinskom organizovanju – podržava pristup mladih procesima donošenja odluka i prilagođava odgovornosti upravnih tela kako bi se bolje olakšalo učešće mladih.⁴¹ • Međutim, mladi ljudi sa ograničenim sposobnostima i oni iz zajednica Roma, Egipćana i Aškalija doživljavaju mnoge prepreke i manje mogućnosti za učešće.⁴²

³⁷ Dečji fond Ujedinjenih nacija, Pravni okvir za prava deteta na Kosovu: Studija o usklađenosti postojećeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta, UNICEF, Priština, april 2014.god. Dostupno:

<https://www.unicef.org/kosovoprogramme/reports/legal-framework-child-rights-kosovo>, pristup 4 jun 2022.godine.

³⁸ Program Dečjeg fonda Ujedinjenih nacija na Kosovu, Stanje prava deteta na Kosovu, UNICEF, septembar 2021.god. Dostupno: <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/2646/file/English-2021.pdf>, pristup 7 jul 2022.god.

³⁹ Institucija Ombudsmana Kosova, Godišnji izveštaj 2021 Br.21, Priština, 2022, str. 53.

⁴⁰ Program Dečjeg fonda Ujedinjenih nacija na Kosovu, Stanje prava deteta na Kosovu, UNICEF, septembar 2021.god. Dostupno: <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/2646/file/English-2021.pdf>, pristup 7 jul 2022.god.

⁴¹ Qëndresa Ibra-Zariqi, Sažetak zakona za zaštitu prava deteta u Republici Kosovo, projekat Mario i TDH, januar 2012. Dostupno: <https://childhub.org/en/child-protection-online-library/summary-laws-protect-childrens-rights-republic-kosovo>, pristup 14 jula 2022.godine.

⁴² Program Dečjeg fonda Ujedinjenih nacija na Kosovu, Stanje prava deteta na Kosovu, UNICEF, septembar 2021.god. Dostupno: <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/2646/file/English-2021.pdf>, pristup 7 jula 2022.godine.

Niz broj vladinih organa i organizacija je odgovoran za primenu ovih zakona na Kosovu. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na policiju, sudove, ministarstva i vldini departmani i opštinske vlasti. Svaki od njih igra različitu, ali važnu ulogu u zaštiti prava dece na Kosovu.

Ruke gore!

Po Vašem mišljenju, postoji li još neko pravo koje želite da zaštititi kosovski zakon?

DEO 5: ŠTA JE INSTITUCIJA OMBUDSMANA KOSOVA?

Šta je Ombudsman ili Advokat naroda?

Reč "ombudsman" izvorno je značila: *"Nešto slično ambasadoru; osoba ili kancelarija stvorena da štiti prava pojedinačnih građana."*⁴³ Ombudsman se imenuje da sasluša žalbe o konkretnim pitanjima, kao što su žalbe na elektroprivrede, žalbe na avio kompanije, žalbe na diskriminaciju i žalbe na javne organe. Ombudsmana obično imenuje parlament i on je nezavisan.

Šta je Institucija Ombudsmana ili Advokata naroda?

Institucija Ombudsmana Kosova (IOK) definisana je Ustavom Kosova.⁴⁴ Njegova uloga i ovlašćenja su predviđena Ustavom Kosova i Zakonom o Ombudsmanu (ZO).⁴⁵ Njegova uloga je da nadgleda i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih i nezakonitih radnji ili nečinjenja organa javne vlasti.⁴⁶

IO podržava jednak tretman bez diskriminacije⁴⁷ po osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.⁴⁸

IO je nezavisan, nepristrasan, poverljiv, profesionalan i posvećen zaštiti ljudskih prava. Ne prihvata uputstva ili uplitanje drugih državnih organa.⁴⁹ Kako bi IO mogao da obavlja svoju funkciju, drugi državni organi moraju da odgovore na zahteve Ombudsmana i da mu daju sve informacije koje traži.⁵⁰

IO se sastoji od Ombudsmana, pet zamenika Ombudsmana i osoblja institucije.⁵¹ IO ima poseban departman koji je nadležan da postupi u slučajevima u vezi sa kršenjem prava deteta.

Aktuelno Ombudsman je g. Naim Qelaj. Po zanimanju je pravnik, a prethodno je radio u Savetu za zaštitu ljudskih prava i sloboda i kao Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici, dve godine, tokom njegovog mandata u svojstvu zamenika ministra pravde (2018-2020).⁵² Dana 28. septembra 2020. godine od strane Skupštine Republike Kosovo izabran je u svojstvu Ombudsmana na pet godina.

⁴³ Evropska mreža ombudsmana za decu, pitanja i odgovori. Dostupno: https://enoc.eu/?page_id=17, pristup 6 jula 2022.god.

⁴⁴ Ustav Kosova, Poglavlje XII.

⁴⁵ Zakon br. 05/L -019 o Ombudsmanu, 2015.

⁴⁶ Ustav Kosova, član 132(1), i Zakon o Ombudsmanu (2015), član 1.

⁴⁷ Zakon br. 05/L -019 o Ombudsmanu (2015), član 1.

⁴⁸ Zakon br. 05/L -021 o zaštiti od diskriminacije, 2015.

⁴⁹ Zakon br. 05/L -021 o zaštiti od diskriminacije (2015), član 132(2).

⁵⁰ Zakon br. 05/L -021 o zaštiti od diskriminacije (2015), član 132(3).

⁵¹ Zakon br. 05/L -019 o Ombudsmanu (2015), član 5.

⁵² Institucija Ombudsmana, Ombudsperson, Dostupno: <https://oik-rks.org/en/ombudsman/>, pristup 12 jul 2022.god.

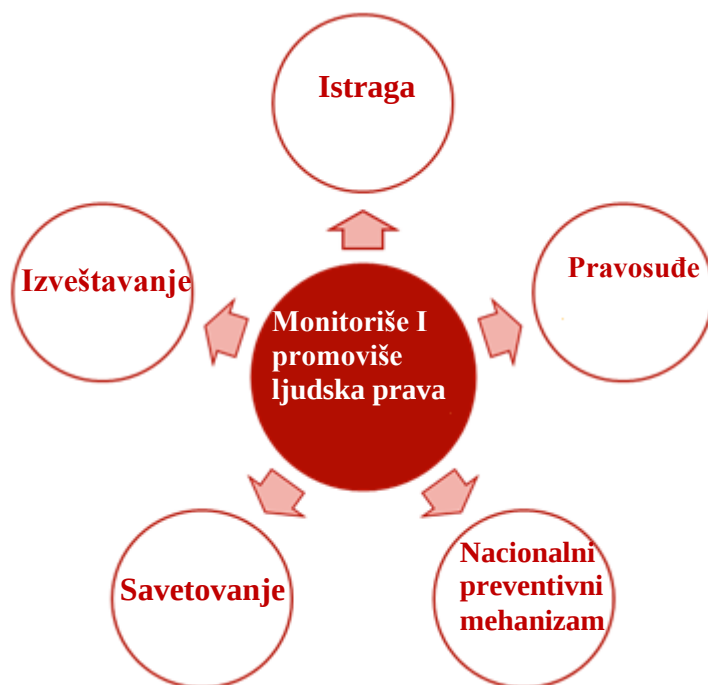
Slika 2: Fotografija aktuelnog Ombudsmana g. Naim Qelaj.

IO teži da ostane transparentan i odgovoran tako što javnosti stavlja do znanja koje su njegove funkcije i kako ispunjava svoj mandat.⁵³ IO takođe teži da poveća poverenje između građana i vlade omogućavanjem koherentnog odnosa između obe strane i podsticanjem građana da učestvuju u radu institucije.⁵⁴

⁵³ Institucija Ombudsmana Republike Kosova. O nama, dostupno na linku: <https://oik-rks.org/en/about-us/>, pristup 6 jul 2022.god.

⁵⁴ Institucija Ombudsmana Republike Kosova. O nama, dostupno na linku: <https://oik-rks.org/en/about-us/>, pristup 6 jul 2022.god.

Šta radi Institucija Ombudsmana Kosova?

IO ima mnogo različitih funkcija za zaštitu i promovisanje prava svih Kosovara, uključujući:

- **Istraga:** Nadležnost IO-a je da istražuje navodna kršenja ljudskih prava, prema Ustavu i drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima. Ove istrage mogu biti odgovor na žalbu ili na vlastitu inicijativu (*ex officio*), ako postoji razlog da se veruje da su vlasti prekršile ljudska prava. Kada IO preduzima istragu kojom se utvrdi da je došlo do kršenja, može da traži dodatne informacije i da daje preporuke nadležnim organima. Ombudsman može da utvrdi da praksa ili opšta situacija krši ljudska prava. U ovim slučajevima, IO može da sastavlja poseban izveštaj za poboljšanje situacije i da daje preporuke Skupštini, Vladi i drugim nadležnim organima Republike Kosovo.
- **Pravosuđe:** IO je institucija odvojena od sudova. Međutim, on može da pokrene predmete u Ustavnom sudu, da daje opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema i nastupi kao *prijatelj suda* u sudskim postupcima koji se odnose na ljudska prava.⁵⁵ Svoje ovlasti može da vrši i putem posredovanja i pomirenja.⁵⁶
- **Nacionalni preventivni mehanizam (NPM):** Ombudsman deluje i kao NPM protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.⁵⁷ To uključuje redovne i nenajavljene posete mestima lišenja slobode, kao što su zatvori.⁵⁸

⁵⁵ Zakon o Ombudsmanu (2015), članovi 16(8)-(10).

⁵⁶ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 16(11).

⁵⁷ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 17.

⁵⁸ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 18(7).

- **Izveštavanje:** Ombudsman podnosi godišnji izveštaj Skupštini Republike Kosovo o stanju ljudskih prava i sloboda, jednakosti i diskriminacije na Kosovu.⁵⁹
- **Savetovanje:** Ombudsman može da savetuje i daje preporuke svakom fizičkom ili pravnom licu u vezi sa poštovanjem ljudskih prava i može da savetuje državne institucije o njihovim programima i politikama kako bi se osigurala zaštita i unapređenje ljudskih prava.⁶⁰

Vidi!

Aktuelni Ombudsman g-din Naim Qelaj je napravio kratak video koji objašnjava rad svoje kancelarije i njegovu ulogu u zaštiti prava kosovske dece. Ako imate pristup projektoru i laptopu, molimo vas da ih prikazite. Dostupan je u PowerPoint prezentaciji.

Koja je uloga IO-a u zaštiti dece?

IO je zakonski obavezan da usvoji posebne procedure za prijem i postupanje po žalbama dece.⁶¹ To uključuje stvaranje specijalizovane ekipe za prava dece i razvoj programa za decu da uče o svojim pravima i ulozi IO-a u njihovoj zaštiti. Oni koji danas drže ovu obuku su iz IO-a i svakodnevno rade na rešavanju slučajeva kršenja ljudskih prava, uključujući slučajeve dece.

IO ima posebnu proceduru za žalbe koje podnose deca ili se odnose na prava deteta.⁶² Uticaj vodećih principa KPD-a je jasan iz opštih principa na kojima se temelji Uredba, a koji se odnose na najbolji interes deteta, nediskriminaciju, pravo na preživljavanje i razvoj i pravo da se bude slušan.⁶³

DEO 6: KAKO DA PRIJAVIM KRŠENJE MOJIH PRAVA ?

Kako da podnesete žalbu Ombudsmanu?

Procedura podnošenja žalbi IO-u je besplatna. Žalbe se mogu podneti u Glavnoj kancelariji IO-a i u regionalnim kancelarijama.

Procedura podnošenja žalbi dece definisana je Pravilnikom (IO) br. 01 / 2019 o procedurama za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta.

⁵⁹ Ustav Kosova, član 135(1), i Zakon o Ombudsmanu (2015), član 29.

⁶⁰ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 18(2)-(3).

⁶¹ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 18.

⁶² Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019.

⁶³ Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019, član 3.

1. Podnošenje žalbe:⁶⁴

- a. **Ko?** Svako dete ili njegov zastupnik (npr. roditelj, staratelj, advokat) može da podnese žalbu tvrdeći da su detetova prava povređena od strane javnih vlasti.
 - b. **Šta?** Žalba treba da sadrži lične podatke podnosioca žalbe, podatke za identifikaciju i kontaktiranje dotičnog deteta, kratak opis slučaja, postupanja ili nepostupanja organa koji su povredili pravo deteta, i izjavu o tome da li je ono koristilo pravo na pravni lek.
 - c. **Gde?** Žalba se može podneti u Glavnoj ili regionalnoj kancelariji IO-a, e-mailom, poštom, telefonskim pozivima u zvaničnim brojevima, u kutiji za žalbe ili putem društvenih mreža IO-a.
2. **Prijem i registracija:**⁶⁵ Svaka žalba se zatim registruje sa jedinstvenim identifikacionim brojem. Ako žalba ne sadrži tačne informacije, osoblje može pomoći podnosiocu žalbe da dopuni potrebne informacije i uključi traženu dokumentaciju.
3. **Preliminarna procena:**⁶⁶ DZPD ocenjuje žalbu utvrđivanjem identiteta podnosioca žalbe, povređeno pravo deteta, nadležni organ i da li žalba spada u nadležnosti IO-a. DZPD uzima u obzir mišljenje deteta i sasluša istog.
4. **Odbijanje ili odbacivanje žalbe:**⁶⁷ Žalba može da se odbaci od strane zamenika Ombudsmana: ako je nemoguće da se identifikuje podnosilac žalbe; ako su rezultati delovanja ili nedelovanja nerealni; ako nema znakova kršenja prava deteta; neproverene okolnosti; ili žalba ne ispunjava formalne uslove za dalji postupak. Zamenik Ombudsmana može da odbije žalbu: ako nisu iscrpljena sva redovna i vanredna sredstva; kada je u toku razvijanje procedure u drugim nadležnim organima; kada zahtev nije ispunjen ni nakon zahteva Ombudsmana; ili kada je jasno da prava nisu povređena.⁶⁸
5. **Istraga:**⁶⁹ Kada se utvrdi da je žalba prihvatljiva, određuje se službenik koji će voditi slučaj. Odgovorni službenik će prikupiti informacije koje su mu potrebne za razmatranje žalbe. Dete ima pravo da izrazi svoje mišljenje u vezi sa postupkom po žalbi. Ukoliko se sa detetom mora obaviti razgovor, razgovor će obaviti i pomoći mu profesionalni psiholog. Sve informacije dobijene od deteta bit će uključene u dosije žalbe.

⁶⁴ Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019, član 7.

⁶⁵ Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019, član 8.

⁶⁶ Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019, član 9.

⁶⁷ Posebne procedure za prijem, obradu i adresiranje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, Pravilnik (IO) br. 01/2019, 2019, član 10.

⁶⁸ Zakon o Ombudsmanu (2015), član 22.

⁶⁹ Pravilnik o žalbama podnetih od dece, članovi 11-13.

6. **Završetak i zatvaranje istrage:**⁷⁰ Odgovorni službenik obustavlja istragu: ako se povređeno pravo vrati; podnosilac žalbe povlači žalbu; ili se slučaj drugačije reši u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe. Ukoliko nadležni službenik oceni da je došlo do povrede prava deteta, u zavisnosti od slučaja, može da pripremi pismo preporuke. Pismo se upućuje nadležnoj instituciji i podnosiocu žalbe.

Kontakt podaci Ombudsmana

Žalbe se mogu podneti telefonom pozivajući Kancelariju Ombudsmana na broj 0800 15555. Poziv je besplatan.

Takođe možete da prijavite slučaj popunjavanjem jednostavnog obrasca na glavnoj veb stranici Institucije Ombudsmana Kosova. Web stranica je: <https://oik-rks.org/en/>. Sajt je dostupan na albanskom, srpskom i engleskom jeziku.

Vi možete takođe da pošaljete e-mail Kancelariji Ombudsmana, na info.oik@oik-rks.org ili da pošaljete žalbu na adresu kancelarije IO-a:

Institucija Ombudsmana
Ul. "MIGJENI", br. 21
10000 Priština, KOSOVO

Ukoliko imate bilo kakvih pitanja o procesu, web stranica takođe ima korisnu stranicu s čestim pitanjima FAQ [ovde](#).

Šta se dešava nakon što se podnosi žalba i Ombudsman utvrdi da je došlo do povrede prava deteta?

Ukoliko nadležni službenik oceni da je došlo do povrede prava deteta, u zavisnosti od slučaja, može da pripremi pismo preporuke. Pismo se upućuje nadležnoj instituciji.

Zatim odgovorni službenik prati kako se preporuke iz pisma preporuke sprovode tako što od nadležnog organa javne vlasti traži informacije o tome kako je adresirao žalbu. Ako odgovorni službenik smatra da je odgovor organa javne vlasti nedovoljan, može da predloži da se predmet uputi višem javnom organu u hijerarhiji.⁷¹

Konačno, kao zadnje sredstvo, ukoliko državni organ blagovremeno ne preduzima odgovarajuće mere, IO obaveštava Skupštinu o situaciji.⁷²

Važno je se deci jasno daje do znanja da Ombudsman nema neograničena ovlašćenja. Zakon definiše gore navedene odgovore koje IO može da dobije kada utvrdi da su povređena prava deteta. IO ne može da nametne druge sankcije kao što to mogu da učine neke druge nacionalne institucije za ljudska prava širom sveta, kao što su: pokretanje sudskog postupka u ime deteta; obaveza da dete ili njegova porodicu dobiju nadoknadu ili garantuju zakonsku reformu. Uloga IO-a je da preporuči i izvrši pritisak na vladu da se pridržava važećeg zakonodavstva na Kosovu o ljudskim pravima i pravima deteta.

⁷⁰ Pravilnik žalbama podnetih od dece, član 14.

⁷¹ Pravilnik žalbama podnetih od dece, član 15.

⁷² Pravilnik žalbama podnetih od dece, član 17.

Igra: Šta se dešava ako uložim žalbu?

Na poledini papira A1 koji su deca ranije koristila za izradu mapa uma, sada mogu da nacrtaju ključne korake za podnošenje žalbe Kancelariji Ombudsmana, počevši od trenutka kada su im povređena prava do onoga što Ombudsman može da učini ukoliko žalba bude prihvaćena. Razgovarajte sa decom o tome šta Ombudsman je moguće, i šta nije moguće da uradi Ombudsman, u skladu sa zakonom.

U nastavku je primer prethodne žalbe koja podneta od strane jednog deteta Ombudsmanu i šta se dogodilo s njegovim slučajem. Ime deteta je promenjeno kako bi se zaštitio detetov identitet i kako bi se osiguralo da njegova žalba ostane poverljiva.

Studija slučaja: Slučaj koji je istražen od strane Kancelarije Ombudsmana

Tokom 2021, IO – Departman Prava Deteta je otvorio slučaj ex officio⁷³ u pogledu prava dece sa posebnim obrazovnim potrebama da u školama imaju na raspolaganju stručnu ekipu za procenu i podršku koji će podržati njihovo učenje i uključivanje u učionicu. Slučaj je pratio ovaj vremenski okvir:

Korak 1

Grupa dece koja je bila u poseti školi skrenula je pažnju ekipe IO-a na ovo pitanje.

Korak 2

Kako bi potvrdio ove tvrdnje, IO je pisao pisma predsednicima svih opština na Kosovu, postavljajući konkretna pitanja o tome da li njihova opština preduzima radnje u skladu sa zakonom. Tamo gde nije dat odgovor na pisma dostavljen je drugi zahtev.

⁷³ Ex officio je latinski izraz koji znači "iz kancelarije". U tom smislu, to znači da je IO imao pravo da pokrene slučaj na osnovu ovlašćenja kancelarije. To implicira da se nije radilo o slučaju koji je pokrenula pojedinačna žalilja, već lično od IO-a u ime grupe dece, jer su saznali za kršenje njihovih prava.

Korak 3

Osoblje IO-a je analiziralo pravni okvir na nacionalnom i međunarodnom nivou kako bi bolje razumelo šta zakon zahteva od opština. Ovo je uključivalo citiranje člana 28. KPD-a i Zakona br. 04/I-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo. Osoblje je zatim razmotrilo činjenice slučaja u vezi sa svakom opštinom. Utvrdili su da je 21 opština stvorila ekipe za procenu i stručnu podršku za decu sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa zakonom, ali 17 opština to nije učinilo i samim tim prekršila prava dece u ovom slučaju.

Korak 4

IO je u svom pismu dao preporuke opštinama – rečeno im je da poštuju zakon i ispunjavaju prava sve dece u svojoj zajednici i da obezbede sveobuhvatno obrazovanje kako bi se obezbedilo stanje da se obave procene.

Korak 5

Nakon datih preporuka, IO ih je pratio nakon perioda od mesec dana da vidi kakav je napredak postignut i podsetio opštine na njihovu dužnost da poštuju zakon.

Navedeni primer je samo jedan slučaj ex officio u kojem je IO u proteklih godinu dana radio na tome da država štiti i poštuje prava sve dece. Više informacija o ovom slučaju možete pronaći na web stranici IO-a [ovde](#).

Ruke gore!

Ovo je poslednja prilika da deca "pitaju stručnjaka". Treba ih pozvati da podignu ruke i postavite pitanja treneru o procesu žalbi ili ulozi IO-a. Nemojte da se uznemirite ako ne možete da odgovorite na detaljna ili složena pitanja! Molimo zabeležite pitanje, a zatim pozovite učitelja vašeg deteta da mo dostavite odgovor. Ako dete pokrene osetljiva pitanja ili želi lično da prijavi slučaj, molimo vas da nastavite privatno razgovor i da poštujuete normalne procedure zaštite!

Ne razgovarajte o individualnim okolnostima s decom u učionici!

Predložena pitanja za početak rasprave uključuju:

Šta želite da znate o Ombudsmanu?

Imate li neke predloge za njegov rad?

Koja pitanja treba detaljnije razmotriti?

Savet: Ponekad se deca plaše da postavljaju pitanja, stoga vas molim da ih smirite govoreći im da „nema glupih pitanja“, pokušavajući da stvorite atmosferu opuštenosti.

ZAKLJUČAK

Ovo je kraj obuke sa decom. Kako bi završili sesiju, predlažemo da treneri preduzmu četiri jasna koraka:

- 1) Budite jasni deci da je Institucija Ombudsmana u mogućnosti da im pruži podršku ako su njihova prava povređena. **Podsetite ih na kontakt podatke IO-a** i metode izveštavanja (npr. telefonom, web-stranicom, e-poštom ili pismom).
- 2) **Ohrabrite decu da se i dalje bave ljudskim pravima i pravima deteta.** Jedan od načina da to učinite je da pratite kancelariju Ombudsmana na društvenim mrežama (Facebook). Nastavak postavljanja pitanja i čitanja o ljudskim pravima je također još jedan odličan način da ostanete informisani.
- 3) Zamolite decu da po drugi put popune Deo 1 **obrasca za samorefleksiju**, kao i Deo 2 (vidi Dodatak A). Ovo će omogućiti Ombudsmanu da shvati koliko je obuka bila uspešna i koje su oblasti daljeg usavršavanja koje bi mogle biti od koristi za decu.
- 4) **Zahvalite se školi i, što je najvažnije, deci na pažnji, interesovanju i vremenu danas!**

DODACI

Dodatak A: Obrazac za samorefleksiju

*Upute za prezentatore: Odštamajte dve papirne kopije Dela 1 za svako dete i dve kopije Dela 2 za svako dete.
Da biste uštedeli papir, razmislite o tome da to učinite na poleđini istog lista.*

Deo 1 (Daje se deci na početku i na kraju obuke)

Uzrast deteta:

Pol deteta:

Škola:

Grad/selo:

Koliko dobro razumete oblasti u nastavku? Označite kvadratić koji odgovara vašem nivou znanja!

Izjava <i>Moje znanje/moje razumevanje...</i>	Ograničeno	Prosečno	Dobro	Odlično	Nisam siguran/na
Šta su ljudska prava?					
Koja su prava dece i moja prava?					
Moja prava u regionalnom kontekstu.					
Moja prava u nacionalnom kontekstu.					
Konvencija UN o pravima deteta.					
Šta radi Komitet KPD-a?					
Kako mogu učestvovati u radu Komiteta KPD-a?					
Kako država može zaštititi moja prava?					
Kako mogu moji roditelji/staratelji da zaštite moja prava?					
Šta je Institucija Ombudsmana Kosova?					
Kako Institucija Ombudsmana Kosova štiti moja prava?					
Kako Institucija ombudsmana Kosova istražuje kršenje prava?					
Kako kontaktirati Instituciju Ombudsmana Kosova u slučaju kršenja prava?					
Ko me može da me podrži ako mislim da je neko povredio moja prava?					

Deo 2 (Daje se deci na kraju obuke zajedno sa Delom 1)

Tri stvari koje sam naučio o pravima deteta i/ili o IO-u:

1. ...
2. ...
3. ...

Tri stvari koje bih voleo da znam o pravima deteta i/ili o IO-u:

1. ...
2. ...
3. ...

Dodatak B: Kartice KPD za malu decu

Dodatak C: Kartice KPD za malo veću decu